Ազգ
AZG
armenian newspaper

Դեկտեմբեր 25, 1991
Չորեքշաբթի
եռօրեայ թերթ,
Ա տարի, թիւ 90
գինը՝ 30 կ.

դասիչ՝ 69149
հասցեն՝ Երեւան 375010
Հանրապետութեան 47
հեռախօս՝ 581841
ֆաքս՝ 562941
տելեքս՝ 243267 SULA SU

Սուլեյման Դեմիրելը ուղերձ է հղում Տեր-Պետրոսյանին

Ստամբուլ, 24 դեկտեմբերի. «Մարմարա» օրաթերթի աշխատակից Հակոբ ԳԵՒՈՐԳՅԱՆԸ մեզ հաղորդում է

Այսօր Թուրքիայի վարչապետ Սուլեյման Դեմիրելը, հայտարարելով, որ իր երկիրը արդեն ճանաչել է նորաստեղծ ընկերակցությունը, ուղերձներ հղեց նախկին Խ. Միության հանրապետություններին եւ այդ թվում՝ Հայաստանի հանրապետության նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանին:

Իբրեւ սահմանակից երկիր, ասվում է նամակում, Թուրքիան մաղթում է, որ Հայաստանի եւ իր միջեւ հարաբերությունները զարգանան բարիդրացիական եւ խաղաղ համագործակցության պայմաններում, միաժամանակ բարգավաճ ապագայի ցանկություններ հայտնելով հարեւան հանրապետությանը:

Թուրքական հեռուստատեսությունը երեկոյան իր լուրերի թողարկման ընթացքում կրկնեց մեր թղթակցի հաղորդումը:

Ընտրական մարաթոնը վերջապես ավարտվեց

Առաջին անգամ իսկ, երբ մյուս թեկնածուների ողորմած վերաբերմունքի շնորհիվ Բաբկեն Արարքցյանը միայնակ քվեարկվելու հնարավորություն ստացավ, Գերագույն խորհուրդն ու դրա հետ մեկտեղ այս մարաթոնին ակնդետ հետեւողները ազատվեցին նախագահի ընտրության բազմանվագ ու հոգեմաշ դարձած նախընտրական ելույթներից ու քննարկումներից: ՀՀՇ-ն, մինչեւ վերջ հետեւողական լինելով իր ընտրության մեջ, կարողացավ անցկացնել իր թեկնածուին:

Եւ այսպես, 136 ձայն հավաքելով, Բաբկեն Արարքցյանը դարձավ հանրապետության օրենսդիր մարմնի նախագահ: Հաշվիչ հանձնաժողովի նախագահի հայտարարությանն անմիջապես հաջորդած իր կարճ ելույթում նորընտիր նախագահը խոստացավ իրականացնել իր այն բոլոր ասածները, խոստումները, որ տվել էր նախընտրական մարաթոնի ընթացքում: Բաբկեն Արարքցյանը «բավական արդյունավետ» անվանեց Գերագույն խորհրդի նախորդ ժամանակաշրջանի աշխատանքները, իսկ կազմակերպչական ու գաղափարական բնույթի որոշ թերությունները պայմանավորեց պատգամավորական տարբեր խմբերի ու կուսակցությունների համատեղ արդյունավետ աշխատանքի բացակայությամբ: Բաբկեն Արարքցյանը նշեց նաեւ, որ պիտի փորձի աշխատանքներն այն հունով տանել, որ խորհրդարանն աշխատի իսկապես բազմակուսակցական սկզբունքներով. «Կարծում եմ, այդ աշխատանքը դժվար կլինի: Դա ապացուցեցին նաեւ այս երկարատեւ ընտրությունները»...

Այսօր Բաբկեն Արարքցյանը պիտի ներկայացնի տեղակալների եւ Գերագույն խորհրդի մյուս պաշտոնատար անձանց իր թեկնածուներին: Հուսով ենք, որ գոնե այս ընտրություններն էլի մարաթոնի չեն վերածվի... ■

Մ. Նահանգները այսօր ճանաչելու են 6 հանրապետությունների անկախությունը, ներառյալ Հայաստանը

Ըստ «Նյու-Յորք թայմզ»-ի եւ «Ամերիկայի ձայն»-ի երեկվա հաղորդումների, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներն այսօր ճանաչելու են նախկին խորհրդային 6 հանրապետությունների անկախությունը, ներառյալ Հայաստանը, նրանց հետ հաստատելով դիվանագիտական լրիվ հարաբերություններ: Նախագահ Ջորջ Բուշի վարչության որոշումով այդ ճանաչումը հաջորդելու է Մ. Գորբաչովի հրաժարական ճառին, որը հեռարձակվելու է այսօր, Մոսկվայի ժամանակով ժամը 21-ին:

Երեկ, մամուլի ասուլիս տալով Քեմփ Դեյվիդում, որտեղ գտնվում է Ծննդյան տոների առթիվ, նախագահ Ջ. Բուշը հայտարարեց, թե նախորդ օրը 25 րոպե հեռախոսազրույց է ունեցել նախագահ Բ. Ելցինի հետ, որ իրենից խնդրել է ճանաչել Ռուսաստանի անկախ պետությունը: Իրենց հերթին ամերիկյան վարչությունից հաղորդվեց, թե նախագահ Բուշն այսօր ճանաչելու է Ռուսաստանի անկախությունը՝ որպես ՄԱԿ-ում Խ. Միության ժառանգորդ եւ թե Մոսկվայում ԱՄՆ-ի դեսպան Ռ. Շտրաուսը դառնալու է Վաշինգտոնի առաջին դեսպանը Ռուսաստանում:

Ամերիկյան վարչությունից հաղորդվեց նաեւ, որ մյուս 5 հանրապետություններն են լինելու Ուկրաինան, Բելառուսը, Ղազախստանը, Ղրղզստանը եւ Հայաստանը: Ինչ վերաբերում է նորակազմ ընկերակցության մաս կազմած մյուս 5 հանրապետություններին եւ Վրաստանին, վարչության ներկայացուցիչներից մեկը հայտնեց, թե Վաշինգտոնը թեեւ պատրաստվում է նրանց հետ դիվանագիտական կապեր հաստատել, սակայն հետաձգելու է նրանց ճանաչումը, քանի որ այդ հանրապետություններում չեն երաշխավորված ժողովրդավարությունն ու մարդու եւ փոքրամասնությունների իրավունքները:

Մյուս կողմից, Եւրոպական համայնքի երկրները, որոնք երկուշաբթի օրը հավաքաբար ճանաչել էին Ռուսաստանի անկախությունը եւ առաջին օրերին պատրաստվում են անջատ-անջատ ճանաչել այն *«որպես շարունակությունը ԽՍՀՄ-ի»*, պատրաստվում են ճանաչել նաեւ մյուս հանրապետություններին, պայմանով որ, ինչպես հայտարարեց Ֆրանսիայի արտաքին գործերի նախարարությունից մի բանբեր, նրանք բավարարեն մի շարք պայմաններ, որոնք են՝ կայուն սահմաններ, հանձնառու կեցվածք եւ հարգանք ռամկավարության հանդեպ, պատրաստակամություն մարդու եւ փոքրամասնությունների իրավունքի, օրենքի գերիշխանություն: ■

Հայաստանը առաջինն է ստանալու ամերիկյան սննդեղենի օգնությունը

Վաշինգտոն (ՀԲԸՄ-ՀՏԾ) Դավիթ Զեներյան.– Անցյալ ուրբաթ օրը Մ. Նահանգների գյուղատնտեսության նախարարության եւ Ամերիկայի Հայկական եկեղեցու միջեւ կնքվեց զույգ պայմանագիր Մ. Նահանգների կառավարության կողմից Հայաստանին հացահատիկի եւ գյուղատնտեսական ապրանքների օգնություն ցուցաբերելու համար, սկսելով առաջիկա հունվարից:

Հատուկ արարողության ժամանակ, որին ներկա գտնվեց Մ. Նահանգներում եւ Կանադայում Հայաստանի լիազոր ներկայացուցիչ Ալեքսանդր Արզումանյանը, գյուղատնտեսական նախարարի առաջին տեղակալ Անն Մ. Վինիմենը ու առաջնորդ Խաժակ եպիսկոպոս Պարսամյանը ստորագրեցին երկկողմանի պայմանագրերը: Արարողությանը ներկա գտնվեցին վաշինգտոնյան մամուլի ներկայացուցիչներ:

Օգնությունը, որը բաշխվելու է Հայաստանյայց եկեղեցու կողմից, բաղկացած է 15 միլիոն դոլլար արժողությամբ գյուղատնտեսական ապրանքներից, ինչպես՝ 4300 մետրական տոննա կարագ, 1150 տոննա յուղ, 2150 տոննա չոր կաթ եւ 3000 տոննա ցորեն: Այն հանդիսանում է նախագահ Ջ. Բուշի կողմից նախկին խորհրդային հանրապետություններին 165 միլիոն դոլլարի ընդհանուր արժողությամբ սննդեղենի օգնություն ցույց տալու ծրագրի առաջին մասնաբաժինը, որը առաջինը հասցվելու է Հայաստանին:

Փոխնախարար Ա. Վինիմենը, պատասխանելով թղթակիցներից մեկի այն հարցին, թե իրո՞ք առաջին առաքումը կատարվելու է հունվարի 6-ին, որը հայկական Ս. Ծննդյան օրն է, հայտարարեց. *«Այդ կապակցությամբ բանակցություններ ենք վարում Խաժակ սրբազանի ներկայացուցիչների հետ, քննելու համար այդ հնարավորությունը: Եթե այս ուրեմն հույս կունենանք առաջին առաքումը կատարել հունվարի սկզբին, օդային ճանապարհով, մնացյալները առաքելով նավով եւ ապա երկաթուղով»:*

Գյուղատնտեսության նախարարության ուրիշ պաշտոնատարներ հայտնեցին, որ այս օգնությունը Հայաստանի անմիջական կարիքները կարող է բավարարել չոր կաթինը՝ մեկ ամսով, իսկ կարագինը՝ երկու ամսով: Նրանք ավելացրին, որ հաջորդ օգնությունը առաքվելու է Սանկտ-Պետերբուրգ եւ Ռուսաստանի Ուրալի շրջան:

Արարողության վերջում Խաժակ սրբազանը Հայաստանում, ինչպես նաեւ Մ. Նահանգներում ապրող իր քույրերի ու եղբայրների անունից շնորհակալություն հայտնեց ամերիկացի ժողովրդին այս *«պատմական եւ մարդասիրական»* օգնության առթիվ: ■

Ընկերակցության առաջին աշխատանքային նիստը. դրամի դեֆիցիտի սպառնալիք

Երեկ, դեկտեմբերի 24-ին, Մոսկվայում սկսվեց Ընկերակցության կառավարությունների ղեկավարների խորհրդի աշխատանքային նիստը: Բացելով նիստը՝ Ռուսաստանի վարչապետի առաջին տեղակալ Գենադի Բուրբուլիսը տեղեկացրեց Գորբաչովի եւ Ելցինի միջեւ նախօրեին տեղի ունեցած հանդիպման մասին, որի ժամանակ հաստատվել էր, որ Միջպետական տնտեսական կոմիտեն լուծարքի է ենթարկվում եւ մինչեւ դեկտեմբերի 30-ը դադարեցնում է իր գործունեությունը:

Ռուսաստանի փոխվարչապետ Եգոր Գայդարը մասնակիցներին ծանոթացրեց բարեփոխումների ծրագրին, հաստատելով, որ այն կսկսվի 1991 թ. հունվարի 2-ին: ԱՊԸ-ի հանրապետությունների կառավարությունների ղեկավարները մտահոգություն հայտնեցին, որ կտրված գների ազատականացման հետ, նրանց տնտեսություններում կարող է սրվել կանխիկ դրամի դեֆիցիտը, քանի որ դրամանիշ տպագրող բոլոր գործարանները անցել են Ռուսաստանի իրավասության տակ:

Նիստում քննարկվեցին նաեւ անկախ պետությունների 1992 թ. առաջին եռամսյակի տնտեսական համագործակցության հարցերը: Մասնակիցներին բաժանվել էին Ռուսաստանի փորձագետների կողմից նախապատրաստված տնտեսական համաձայնագրերի նախագծերը, որոնք կքննարկվեն եւ հավանության դեպքում կընդունվեն դեկտեմբերի 30-ին Մինսկում կայանալիք հանդիպման ժամանակ: ■

Թբիլիսիում շարունակվում են մարտերը

Դեկտեմբերի 24-ի առավոտվանից Թբիլիսում շարունակվում են մարտերը Վրաստանի նախագահ Զվիադ Գամսախուրդիայի կողմնակիցների եւ ընդդիմության միջեւ: Զոհվածների մասին հաղորդվում են հակասական թվեր: Ըստ Թբիլիսիի աղբյուրների, կառավարության տան առջեւ սկսված զինված գործողությունների սկզբից կիրակի օրը մահացել են 50 մարդ եւ մոտ 200-ը վիրավորվել: Միեւնույն ժամանակ, ինչպես «Ինտեր-Ֆաքսին» հաղորդել են Հայաստանից վստահություն ներշնչող աղբյուրները, որոնք Վրաստանից տեղեկություններ են ստանում ռադիոկայանի միջոցով (միջքաղաքային հեռախոսակայանը չի աշխատում), մահացածների թիվը մոտ 121 մարդ է: Սակայն «ԻՖ»-ին չի հաջողվել այդ փաստի հաստատումը ստանալ Վրաստանի անկախ աղբյուրներից: Ըստ «Մայակ» ռադիոկայանի հաղորդման, մեռածների թիվը հասնում է 51-ի, իսկ վիրավորվածներինը՝ 176-ի: Եւ բացի այն, որ Թբիլիսին զրկվել է միջքաղաքային կապի եւ հեռագրային բոլոր միջոցներից, անջատվել են նաեւ Կենտրոնական հեռուստատեսության եւ ռադիոյի հաղորդումները, փակվել է օդանավակայանը: Մնացել է միայն միջազգային «Մետեխի» հյուրանոցի ներսում տեղադրված արբանյակային կապը:

Ըստ որոշ տեղեկությունների, ընդդիմությունը հսկում է Թբիլիսի տանող ճանապարհների մեծ մասը:

Երկուշաբթի օրը Վրաստանի կանաչների կուսակցությունը ընդունել է հայտարարություն, ուր տեղի ունեցող իրադարձությունները գնահատվում են որպես վրացական հասարակության բնորոշ անբարոյականություն եւ անհանդուրժողականություն: Կուսակցությունը կոչ է արել հակամարտ կողմերի բոլոր խնդիրները լուծել բանակցությունների սեղանի շուրջը: Նման հայտարարությամբ է հանդես եկել նաեւ Անկախ դեմոկրատական Վրաստան շարժումը, որը կատարվածի ողջ պատասխանատվությունը դրել է վրացական կառավարության վրա: Կատարվածի քննադատությամբ են հանդես եկել նաեւ Ազատություն բլոկը, որը ներկայացնում են Քրիստոնեա-դեմոկրատական միությունը եւ Լիբերալ-դեմոկրատական ազգային կուսակցությունը: ■

Բեյքերը նախազգուշացնում է Ադրբեջանին

«Հյուրրիյեթ», Մոսկվա.– Ադրբեջանական հանրապետության մաս կազմող Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում հանրաքվեից հետո ընդունված անկախության մասին որոշումով լարվածությունն Անդրկովկասում էլ ավելի սրվեց: Հայաստանի Հանրապետության կողմից Ղարաբաղի անկախության ճանաչման վերաբերյալ հայտարարություններով հանդերձ, Երեւանի ղեկավարությունը այդ ուղղությամբ քայլեր ձեռնարկելուց դեռ զերծ է մնում: Տվյալ հարցում առայժմ անորոշ է նաեւ Ադրբեջանի դիրքորոշումը: Սակայն ազգային բանակ ստեղծելու, հայկական ահաբեկչական խմբավորումներից Ղարաբաղը ազատելու վերաբերյալ Ադրբեջանի կողմից տրված ազդանշաններից հետո ԱՄՆ-ն իր պարտքն համարեց նախազգուշացնել Ադրբեջանին: Միացյալ Նահանգների պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերը, նշելով հանդերձ Խ. Միության համար նախատեսված մարդասիրական օգնությունը երկրին անհապաղ տրամադրելու անհրաժեշտությունը, առաջ քաշեց այն տեսակետը, թե *«Ադրբեջանը, օգտագործելով ձեռքի տակ եղած միջոցները սպառազինվելու նպատակով, հարեւանների հետ պատերազմի է նախապատրաստվում»*, եւ ասաց. *«Այս հանրապետությունը չպետք է օգտվի ամերիկյան օգնությունից»:* ■

Ճանաչում են Հայաստանի անկախությունը

Դեկտեմբերի 24: Այսօր Հայաստանի Գերագույն խորհրդի փոխնախագահ Բաբկեն Արարքցյանը խորհրդարանում հայտարարեց, որ Շվեյցարիան, Բուլղարիան, Կոստա-Ռիկան եւ Մոնղոլիան ճանաչել են Հայաստանի անկախությունը: Ամենայն հավանականությամբ այս շաբաթ Հայաստանի անկախությունը կճանաչեն լատինաամերիկյան մի շարք երկրներ: ■

Հայաստանը մշտական շրջափակման մեջ

Ինչպես հաղորդում է Հայաստանի կառավարության մամլո կենտրոնը, երբ Հայաստանի շրջափակումը եւս մեկ շաբաթ շարունակվի, ապա հանրապետության տնտեսության վնասները կկազմեն 1 միլիարդ ռուբլի: Ադրբեջանի կողմից հերթական տնտեսական շրջափակումը սկսվել է սեպտեմբերի 12-ին, երբ դադարեցվեց գնացքների հոսքը, իսկ նոյեմբերի 4-ին Ղազախի շրջանում փակվեց գազամուղը:

digitised by A.R.A.R.@

Մութալիբովը բարիդրացիական հարաբերությունների կոչ է անում, Տեր-Պետրոսյանը՝ համաձայնում

Ղազախստանի նախագահի մամլո ծառայությունից Իգոր ՌՈՄԱՆՈՎԸ հաղորդում է հատուկ «Ազգ»-ի համար

Եւ այսպես, դեկտեմբերի 21-ին, կեսօրին Ալմա-Աթայում ինքնիշխան հանրապետությունների ղեկավարների հանդիպումը վերջ դրեց ԽՍՀՄ-ի գոյությանը, և 11 հանրապետությունների՝ Ռուսաստանի, Ուկրաինայի, Բելառուսի, Ղազախստանի, Հայաստանի, Ադրբեջանի, Տաջիկստանի, Թուրքմենստանի, Ղրղզստանի, Ուզբեկստանի, Մոլդովայի առաջնորդները ԽՍՀՄ նախագահ Գորբաչովին տեղեկացրին Խորհրդային Միության և ԽՍՀՄ նախագահական ինստիտուտի վերացման մասին: Հանդիպման մասնակիցներն ընդունեցին հռչակագիր, կնքվեց համաձայնագիր անկախ պետությունների Ընկերակցության կոորդինացիոն հաստատությունների մասին, ըստ որի կստեղծվի Ընկերակցության բարձրագույն մարմին՝ «Պետությունների ղեկավարների խորհուրդ» և «Կառավարությունների ղեկավարների խորհուրդ»: Համաձայնագրեր կնքվեցին նաև Հայաստանի և Ղազախստանի միջև՝ 1992 թվականի առևտրատնտեսական համագործակցության մասին, Բելառուսի, Ղազախստանի, Ռուսաստանի և Ուկրաինայի միջև՝ միջուկային զենքին առնչվող համատեղ միջոցառումների մասին: Այնուհետև ղեկավարները ստորագրեցին մի որոշում, ըստ որի Ռուսաստանը շարունակի ԽՍՀՄ-ի փոխարեն անդամակցությունը ՄԱԿ-ին և Բելառուսի, Ուկրաինայի հետ կաջակցի մյուս անկախ պետություններին ՄԱԿ-ի և միջազգային այլ կազմակերպությունների լիիրավ անդամակցության հարցերը լուծելիս: Մինչև զինված ուժերի բարենորոգման հարցի լուծումը, զինված ուժերի հրամանատարությունը հանձնվեց մարշալ Ե. Շապոշնիկովին:

Փաստաթղթերի ստորագրումից հետո տասը անկախ պետությունների առաջնորդները մասնակցեցին մամլո ասուլիսին, որին չէր մասնակցում Ղրղզստանի նախագահ Ա. Ակաևը: Նա հանդիպումից անմիջապես հետո մեկնել էր հայրենիք այնտեղից պաշտոնական այցով Թուրքիա մեկնելու համար: Տանտիրոջ իրավունքով մամլո ասուլիսը բացեց Ղազախստանի նախագահ Ն. Նազարբաևը: Ներկայացնելով ստորագրված փաստաթղթերը, նա նշեց, որ նախագծերի քննարկումների ժամանակ լուրջ տարաձայնություններ չեն եղել, և հանդիպումը անցել է գործնական և բարիդրացիական մթնոլորտում: Այնուհետև հանրապետությունների ղեկավարները պատասխանեցին լրագրողների հարցերին: Դրանք հիմնականում վերաբերում էին տնտեսական կապերին, նախկինում երկկողմանի և բազմակողմանի պայմանագրերի պահպանմանը, գների ազատ արձակմանը, վալյուտային համակարգին: Պատասխանելով այդ հարցերին, ղեկավարները բոլորն էլ համամիտ էին ներկա ծայրահեղ ծանր իրավիճակի գնահատականներին և նշեցին անհապաղ միջոցառումների անհրաժեշտությունը: Ըստ նրանց, տնտեսական կապերը ամենակարճ ժամկետներում որոշ չափով կկարգավորվեն, որն այժմ շահագրգռում է բոլորին: Այդ աշխատանքներին կհետևեն Ընկերակցության պետությունների ղեկավարների և կառավարությունների խորհուրդները:

Մամլո ասուլիսում Ելցինը, Կրավչուկը և Քարիմովը հայտարարեցին, որ Ընկերակցությունը պետական միավորում չէ, ամեն մի հանրապետություն ինքնուրույն պետություն է: Այդ կապակցությամբ, Ուկրաինայի նախագահը նշեց, որ ոչ մի անհրաժեշտություն չկա վերհանրապետական կառույցներ ստեղծելու, թեկուզ, ասենք, ընդհանուր մշակութային տարածություն ստեղծելու նպատակով: Կրավչուկը նման դիրքորոշում ցուցաբերեց նաև քաղաքացիության հարցում: Ի տարբերություն Քարիմովի, նա կարծում է՝ քանի որ Ընկերակցությունը պետություն չէ, ոչ ոք չի կարող նրա քաղաքացին լինել: Այլ բան է, երբ հանրապետությունները իրենք սահմանեն երկքաղաքացիություն՝ այսինքն լինեն քաղաքացին այն հանրապետության, ուր ապրում են, և այն՝ որի ազգությանն են պատկանում:

Լրագրողների մի քանի հարցեր կրում էին անհատական բնույթ: Մասնավորապես, Հայաստանի նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանին ուղղված այն հարցին, թե հանրապետության դավանած քաղաքական կուրսում կարևորվե՞ն արդյոք մարդու իրավունքների պաշտպանության հետ կապված խնդիրները, նա պատասխանեց. *«Այդ հարցը քիչ է վերաբերում Հայաստանին, քանի որ անձի իրավունքների, մարդու իրավունքների և հատկապես ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների ոտնահարում մեզ մոտ չի նկատվում»:*

Ղազախստանի հեռուստատեսության աշխատակցի այն հարցին, թե այժմ կծնվի՞ արդյոք ազգամիջյան կոնֆլիկտների վերացման որևէ հույս, Ադրբեջանի նախագահ Մութալիբովը պատասխանեց. *«Կարծում եմ, որ հենվելով բարի կամքի վրա, մենք կարող ենք շրջանում վերականգնել խաղաղությունը և հանդարտությունը, և գլխավորը, հաստատել այն բարիդրացիական հարաբերությունները, որ միշտ հատկանշական են եղել Հայաստանի և Ադրբեջանի համար»:*

Այդ առթիվ, նախագահ Տեր-Պետրոսյանն ասաց, որ ինքը համաձայն է Ադրբեջանի նախագահի հետ:

Լրագրողներին հետաքրքրում էր նաև նախագահ Գորբաչովի հետագա ճակատագիրը: Ելցինն ասաց, որ իրենք քննարկել են այդ թեման և հարգալից են վերաբերվում Մ. Գորբաչովին, բայց միևնույն ժամանակ չեն ցանկանում, որ կրկնվի 1917 թվականից ընդունված այն սովորույթը, ըստ որի ղեկավարներին կամ հանդիսավոր հողին էին հանձնում, կամ էլ հետո հայտարարում հանցագործ: *«Մենք ցանկանում ենք, որ երկրի նախագահը, որը չնայած թույլ տված սխալներին, նաև քիչ լավ բան չի արել, հեռանա արժանապատվությամբ»*,- նշեց Ելցինը:

Հարցերի մի խումբն էլ վերաբերում էր միջուկային զենքին և դրա պահպանմանը, որի վրա ընդհանուր հսկողություն կլինի: Եղան նաև այլ հարցերի պատասխաններ: Կողմերը պայմանավորվեցին, որ հանդիպման ժամանակ բարձրացված բոլոր հարցերին առնչվող առաջարկությունները կքննարկվեն 1991 թ. դեկտեմբերի 30-ին Մինսկում կայանալիք Ընկերակցության անդամ երկրների ղեկավարների հերթական հանդիպման ժամանակ: ■

Ի՞նչ է թաքնված ժողովրդավարության ետևում

Վերջերս առանձին շրջաններում նկատվում է լարվածություն՝ կապված տեղական իշխանությունների գործունեության հետ: Հայտնի են Աշտարակի դեպքերը, Գորիսի, Տաուշի, Մարտունու... Արդյոք այն սխալ կադրային քաղաքականությա՞ն հետեւանք է, թե... Այդ կապակցությամբ մեր թղթակիցը դիմեց Գերագույն խորհրդի տեղական ինքնակառավարման հանձնաժողովի նախագահ Խոսրով ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻՆ:

— Կան մի շարք հանգամանքներ, որոնք այսօր պայմանավորում են նման հասարակական կարծիքի ձևավորումը: Պատճառը, իմ կարծիքով, օրենքի անկատար լինելն է: Բանն այն է, որ երբ անցյալ տարի նոյեմբերին խորհրդարանում քննարկվում էր տեղական ինքնակառավարման մարմինների օրենքի նախագիծը, այդ ժամանակ մեզ չհաջողվեց խորհրդարանին ներկայացնել այնպիսի մի օրենք, որն իր մեջ ներառներ իշխանության տեղական մարմինների և գործադիր իշխանության տեղական մարմինների փոխհարաբերությունների հստակ մեխանիզմներ: Արդյունքում խորհրդարանը գնաց եղած օրենսդրությունում կոսմետիկական փոփոխություններ մտցնելու ճանապարհով: Եվ մենք ըստ էության չկարողացանք ձևավորել այն համակարգը, որը բերելու պետք է պատասխաներ այսօրվա պահանջներին:

Մեր այսօրվա գործող օրենքը, բավականին մեծ իրավասություններ տալով իշխանության տեղական մարմիններին և չկարգավորելով նրանց պարտավորությունները տեղում իրերի վիճակի համար, հանգեցրեց կոլեկտիվ անպատասխանատվության մթնոլորտին: Դրան ավելացնենք այն, որ խորհուրդները չեն կարողանում գիտակցել պատասխանատվությունը, որ դրված է իրենց վրա: Շատ դեպքերում նկատվում են խմբակային մոտեցումներ, երբեմն ժողովրդավարության անունով: Այս ամենը, բնականաբար, առաջացրել են բավականին բարդ իրավիճակ: Ունենք մի շարք շրջաններ, քաղաքներ՝ Երևանը, Գյումրին..., որտեղ գործադիր իշխանությունները դեռևս ձևավորված չեն:

Հատկապես ուզում եմ ընդգծել այն միտքը, որ երբ չկան մեխանիզմներ գործադիր իշխանության և իշխանության ներկայացուցչական մարմինների միջև, և ամբողջ իրավասությունները դրվում են տեղական խորհուրդների վրա, իսկ խորհուրդներն էլ կոլեգիալ մարմին են, առաջանում է կոլեկտիվ անպատասխանատվության մթնոլորտ: Որովհետև իշխանությունը պետք է անձնավորված լինի: Քիչ չեն դեպքերը, երբ տեղական խորհուրդներում օրենքին հակառակ որոշումներ են կայացվում: Այսօրվա այն մթնոլորտը, որ տեղերում տիրում է, ցածր քաղաքական կուլտուրայի և իրավական գիտելիքների բացակայության պատճառով է:

Նախկինում լավ թե վատ, այդուհանդերձ, գոյություն ունեին բյուրոկրատական ապարատի ձևավորման, կադրերի տեղաշարժի որոշակի մեխանիզմներ: Վերջին ժամանակահատվածում այս գործընթացը էապես խախտվեց: Այդպես էլ երևի թե պետք է լիներ, որովհետև ժողովրդավարության անվան տակ շատ տեղերում առանձին խմբավորումների ներկայացուցիչներ կարողացան իրենց տեղը գտնել տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, որոնցից շատերն անգամ անհրաժեշտ գիտելիքներ չունեն:

Անցյալ մեկ տարվա ընթացքում մենք խախտումների համար անվստահություն ենք հայտնել Երևանի Շահումյանի շրջանի շրջխորհրդի նախկին նախագահին, Մարտունու լիազոր ներկայացուցչին, վերջերս անդրադարձանք նաև Աշտարակին: Անկեղծորեն ասած, հիմա շատ է թմբկահարվում այդ դեպքը: Ես համոզված եմ, որ Աշտարակի շրջխորհրդի նախագահը թույլ էր տվել այնպիսի խախտումներ, որ իշխանության բարոյական կողմն էլ չէր պահպանվել: Հետագայում, իհարկե, շրջանային խորհուրդը անդրադարձավ նրա գործունեությանը և անվստահություն ներկայացրեց: Թվում էր, թե ամեն ինչ կատարվեց օրենքի սահմաններում, բայց այնտեղ փորձեր են կատարվում շիկացնելու իրավիճակը: Դա արդեն կապված է ներքին գործերի բաժնի պետի հետագա աշխատանքի հետ: Ես չեմ ուզում քննարկել ներքին գործերի նախարարի հրամանը: Բայց ես գիտեմ մի բան, որ ներքին գործերի նախարարությունը ռազմական ապաքաղաքականացված կազմակերպություն է: Ուստի այդ համակարգում նախարարի հրամանը չպետք է քննարկել: Հակառակ դեպքում, մենք հանրապետությունում կարգ ու կանոն չենք կարող հաստատել:

Ինչ որ ասացի, միայն Աշտարակին չի վերաբերում: Մենք հիմա զբաղվում ենք Ախուրյանի, Տաշիր շրջանով: Բայց, փառք Աստծո, հանրապետության՝ շրջանների ճնշող մեծամասնությունում իրավիճակը կարգավորված է:

— Ի՞նչ պետք է արվի նման իրավիճակից դուրս գալու համար:

— Խոսում ենք ժողովրդավարությունից, բայց նկատվում է, որ հանրապետությունում ձևավորվող քաղաքական կազմակերպությունները բոլորովին մտահոգված չեն տեղերում իրենց քաղաքական խնդիրների կարգավորումով: Իսկ երբ դա կադրային հարց է, ապա բոլորին է հետաքրքրում: Բայց այն բոլոր հարցերում, որոնք վերաբերում են սոցիալ-տնտեսական բնագավառին, քաղաքական կազմակերպությունները հանդես չեն գալիս:

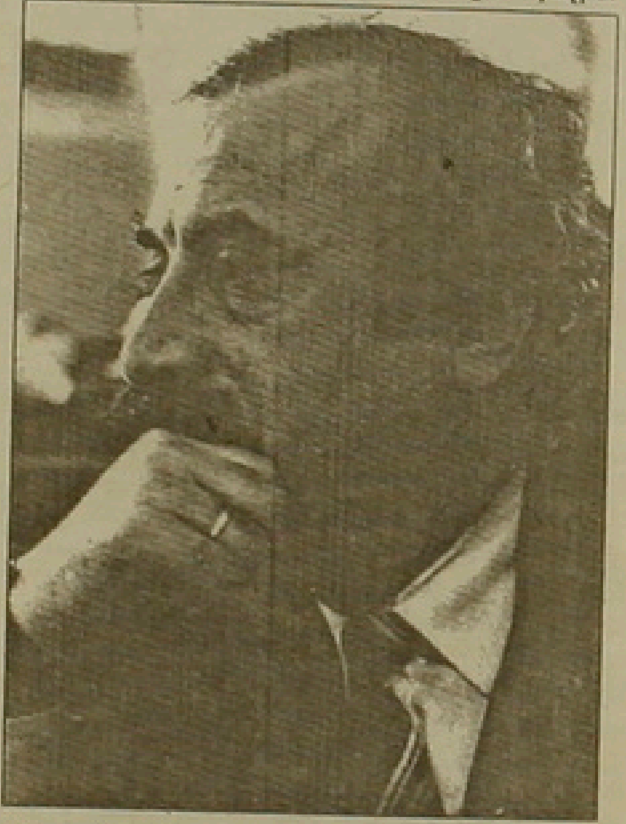

Ստացվում է այնպես, որ քաղաքական կազմակերպությունները, կուսակցությունները հիմնականում երևի թե նախընտրում են այն խնդիրները, որոնք բարձրացվում են խորհրդարանում: Իսկ խորհրդարանից դուրս՝ իրենց խնդիրը չէ: Ես այն պատգամավորներից եմ, որոնք պահանջում էին, որ կանոնակարգի մեջ անպայման գրանցվեր նաև կուսակցական ֆրակցիաներ հասկացությունը: Քանի որ հիմա գնում է բազմակուսակցականության ձևավորման գործընթացը, ժողովուրդը պետք է ճիշտ հասկանա և կարողանա ճիշտ գնահատել քաղաքական կազմակերպություններին: Ցավոք, մեզանում դեռևս այն կարծիքն է տարածված, թե այն կազմակերպությունը, որը շատ միտինգներ է անում, ուժեղ կազմակերպություն է: Պետք է հասնել այն բանին, որ ժողովուրդը կուսակցությանը ճանաչի նրա խորհրդարանի ֆրակցիայի գործունեությամբ: Երբ հասնենք այն բանին, որ քաղաքական կազմակերպությունների համար ընդհանուրը տնտեսական քաղաքականության իրականացումը դառնա, ոչ միայն օրենսդրական առումով՝ յուրաքանչյուր բնագավառի սոցիալ-տնտեսական զարգացման վերաբերյալ որոշումներ ընդունելը, այդ ժամանակ մեր քաղաքական կազմակերպությունները ժողովրդի կողմից ավելի ճիշտ կընկալվեն:

Վերջապես, կարծում եմ, որ պետք է առանձնապես ուժեղացնել գործադիր իշխանության բոլոր մարմինների փոխադարձ կապը՝ վերևից ներքև: Մենք պետք է հասնենք խորհրդարանի ընդունած որոշումների, որոնք դառնում են, ասենք, հանրապետության նախագահի հրամանագրեր կամ կառավարության որոշումներ, անընդհատորեն կատարմանը:

Պատրաստեց
Գայանե ԱՅՐԻԿՅԱՆԸ

Վարդան Բախշեանի յիշատակին

Ազգային ազատագրական պայքարի, հայութեան պատուի ու արժանապատուութեան պաշտպանութեան պատնէշների վրայ գերագոյն զոհաբերութեան կեանքի անմնացորդ նուիրումով մեզնից հեռացաւ Վարդան Բախշեանը:

Դեռեւս ուսանողական տարիներին, բայց մանաւանդ Արցախեան Շարժման սկզբնաւորութեան, Երեւանի պետական համալսարանում, ընդհանուր ոգեւորութեան եւ գաղափարական լուրջ պրպտումների ժամանակահատուածում, Վարդան Բախշեանը գործօն մասնակցութիւն էր բերում այդ խմորումներին, յատկապէս համալսարանում ստեղծուած ՀՈՒ-Դ-ի միջոցով, որտեղ ձեւաւորւում էր քաղաքականացած եւ յանձնառու երիտասարդութիւն եւ որը զարկ էր տալիս ազգային-քաղաքական առողջ մտածողութեան արժեւորմանը համալսարանում:

Խոհուն, հայ քաղաքական մտքի պատմութիւնը խորապէս ուսումնասիրող, դրանից դասեր քաղելու լրջմիտ մօտեցումով եւ մանաւանդ քննականութեանը ապաւինող Վարդանը միշտ էլ մնաց հանդուրժող եւ լայնախոհ տարբեր գաղափարախօսութիւնների եւ կուսակցութիւնների նկատմամբ:

Պատմութեան եւ քաղաքական կուսակցութիւնների ուսումնասիրմանը նուիրուած Վարդանը նաեւ զէնքի մարդ էր ու նա, իր միւս երկու զինակիցների հետ միասին, ողբերգական մահով Արցախի ազատագրութեան տարեգրութեան մէջ մտան իբրեւ հերոսներ, որոնց յիշելու են գալոց սերունդները:

Բի՛ւր յարգանք նրա անմեռ յիշատակին:

Յովիկ ԷՈՐՏԵԹԵԱՆ

Ցույց դատախազության առաջ

Դեկտեմբերի 24-ի առավոտյան ՀՀ դատախազության շենքի առջև հավաքված ոչ մեծաքանակ խումբը պահանջում էր ազատ արձակել «Արծվաբույներ» ջոկատի հրամանատար Վրեժ Ղազարյանին: Ցուցարարների մեջ բազմաթիվ էին երեխաները, որոնք ձեռքերին բռնել էին «Արծվաբույների» մարտական գործողությունները պատկերող լուսանկարներ և զանազան կարգախոսներ, որոնցից մեկը նույնիսկ չափածո էր. «Մարդիկ մեռան՝ հերոս դարձան, Ազգին պաշտպան կանգնելով, Ով ետ եկավ՝ դարձավ դավաճան, և պատժեցին ԽՍՀՄ-ի նոր օրենքով»:

Ցուցարարների ներկայացուցիչներին ընդունեց հանրապետության դատախազ Արտավազդ Գևորգյանը: ■

digitised by A.R.A.R.@

Պիտի պայքարիմ հայ եւ պաղեստինցի ժողովուրդներու իրաւունքներու համար

Ալբեր Աղազարյանը ծնվել է Երուսաղեմում: Նա հայտնի պաղեստինյան քաղաքական գործիչ է: Վերջերս Մադրիդում կայացած Միջին Արեւելքի խաղաղության միջազգային համաժողովում մաս էր կազմում պաղեստինյան պատվիրակության՝ իբրեւ պատմաբան-փորձագետ: Երուսաղեմ վերադառնալուց հետո մեր թղթակից Հակոբ ԱՆԴՐԵԱՍՅԱՆԸ հանդիպեց նրա հետ եւ խնդրեց պատասխանել մի քանի հարցերի:

– Պր. Ալպեր, վերջերս Մադրիդի մէջ Միջին Արեւելքի խաղաղութեան համար գոյացած միջազգային համաժողովին ձեր մասնակցութիւնը բերիք, պաղեստինեան պատուիրակութեան մաս կազմելով: Ինչ էր ձեր պաշտօնը:

– Պաղեստինեան լրատուական կեդրոնի տնօրէնն էի եւ միեւնոյն ժամանակ միւս պատուիրակութիւններու միջեւ եղած միջ-կազմակերպութեան մաս կը կազմէի անշուշտ իբրեւ պաղեստինեան պատուիրակութեան անդամ:

– Համաժողովին մասնակցող ամերիկեան պատուիրակութեան մէջ ուրիշ հայ մըն ալ կար՝ պր. Էտուարտ Ճերեճեանը, տեսակցութիւն ունեցա՞ք հետը:

– Դժբախտաբար առիթը չունեցայ այս անգամ հետը տեսնուելու, սակայն տակէ առաջ երկու անգամ առիթը ունեցած եմ հետը տեսնուելու, երբ ան կը պաշտօնավարէր Յորդանանի ամերիկեան դեսպանատան մէջ:

Կարեւոր է որ այս նիւթը յառաջ կը բերէք, նկատի առնելով որ պր. Ճերեճեանը, որպէս ամերիկահայ, իր տեղն ունի ամերիկեան քաղաքականութեան մէջ: Ես ալ իմ դերս ունիմ կատարելիք պաղեստինեան քաղաքականութեան մէջ իբր հայ-պաղեստինցի: Կարեւոր է որ ամէն հայ, ուր որ ալ գտնուի, կատարելիք դեր մը ունենայ այդ երկրին քաղաքական կեանքին մէջ, առանց մոռնալու որ ինք հայ է ու իր հայկական զգացումները ունի:

Ճիշդ է որ պաղեստինեան հարցը սիրուած նիւթ մը չէ միջազգային գետնի վրայ, բայց կարեւոր է որ հայեր, ուր որ ալ ըլլան, իրենց գտնուած երկրին ժողովուրդին օգնեն առանց մոռնալու իրենց հայութիւնը:

– Արդեօք ի՞նչ էին ձեր զգացումները, իբրեւ հայ մասնակցելով այսպիսի մեծ եւ միջազգային համաժողովի մը:

– Ես որպէս հայ-պաղեստինցի գացեր էի այդ միջազգային համաժողովին: Այստեղ կ'ուզեմ շեշտել, որ մենք հայերս այս երկրին մէջ օտար չենք: Նոյնիսկ վերջին Երուսաղէմի պեղումներէն առաջ, ուր 6-րդ դարէն հայկական թաղամաս մը գտնուեցաւ, մենք մաս կը կազմէինք պաղեստինեան նկարագրին: Այստեղ այժմ վիճակ մը ստեղծուած է, ուր այս երկրին մէջ գտնուող տարբեր ազգութիւններ կ'ուզեն ցոյց տալ, որ իրենք տարբեր են: Սակայն իմ կարծիքովս բոլորն ալ իրենց տարբեր կրօնական կամ ազգութեան պատկանելիութեամբ հանդերձ պաղեստինցիներ են եւ մենք ալ չենք տարբերիր անոնցմէ: Մենք հայ ենք զգացումներով, սակայն պաղեստինցի՝ մեր նկարագրով: Ինծի համար կարեւորը պաղեստինեան նկարագիրս պահելն է: Այս երկրին մէջ 2000 տարիէ ի վեր գոյութիւն ունեցող այդ տարբերութիւնները պէտք է պաշտպանել: Ես երբեք չզգացի որ տարբերութիւն կայ իմ հայութեանս, իմ հայ զգացումիս եւ իմ պաղեստինեան պայքարին միջեւ: Զգացի որ կերպով մը կը պայքարիմ որ պաղեստինեան հարցը չհայկականանայ: Սփիւռքահայութիւնը զանազան ասպարէզներու մէջ յաջողած է, սակայն կը խուսափի քաղաքականութեամբ զբաղելէ, որ իմ կարծիքովս սխալ է: Մենք պէտք է նաեւ ունենանք քաղաքական գործիչներ, դիւանագէտներ, պետական պաշտօնեաներ եւ այլն, օրինակ՝ ես իմ հայութիւնս կ'ուզեմ պաշտպանել պաղեստինեան պայքարի միջոցաւ:

– Հրեաները ընդհանրապէս կ'ըսեն թէ հայերը եւ հրեաները նոյն ճակատագիրը ունեցած են, եւ կը նմանեցնեն մեզ իրենց: Ի՞նչ է ձեր կարծիքը այս մասին:

– Կան նմանութիւններ, բայց շատ կարեւոր տարբերութիւններ կան իրականութեան մէջ: Իսրայելեան այժմու պետական իշխանութիւններուն համար ինչ որ իրական չէ, օտար է, դէմ են անոր: Հարցը զգացումի կամ գաղափարի չի վերաբերիր, այլ՝ հողային է: Անոնք շարունակաբար կը փորձեն հողեր գրաւել, ինչպէս որ տակէ առաջ փորձեցին Երուսաղէմի հայոց թաղը առնել, եւ եթէ ձեռքերնէն գայ՝ հայկական ամբողջ թաղամասը կը գրաւեն: Մեզի համար կարեւոր հարցը իբրեւ հայ պաշտպանել Երուսաղէմի հին քաղաքի 1/6-րդ մասը, որ կը պատկանի հայութեան: Մեր զգացումները հրեաներու հանդէպ գէշ կամ լաւ հարց չէ, մեզի համար կարեւոր է, որ անոնք չփորձեն յափշտակել մեր ունեցած հողերը, կալուածները, իրաւունքները, որ մեզի կը պատկանին Ս. Քաղաքին մէջ 1500 տարիէ ի վեր: Ամերիկայի եւ Եւրոպայի հայ եւ հրեայ գաղութներուն միջեւ եղած յարաբերութիւնները կրնան աւելի ամուր ու բարեկամական ըլլալ, որովհետեւ երկուքն ալ նոյն երկրի քաղաքացիներ են, նոյն օրէնքը երկուքին համար հաւասար է եւ հողային հարց գոյութիւն չի կրնար ունենալ: Մեզի համար բաւական չէ, որ Իսրայէլի այս կամ այն նախարարը յայտարարէ, թէ իրենք հայերը կը սիրեն կամ կը զգան հայութեան հետ, կարեւորը անոնք մեր իրաւունքները պէտք է պաշտպանեն Ս. Քաղաքին մէջ:

Մենք միշտ պէտք է շեշտենք, որ մենք Ս. Քաղաքին մէջ իրաւունքներ ունինք: Ճիշդ է որ մենք 1915ի Եղեռնէն ազատուածներուն զաւակներն ենք, բայց մենք հոս եկանք մեր իրաւունքները պաշտպանելու, 5-6-րդ դարէն մնացած մեր սրբութիւնները պահելու: Ես չեմ ուզեր աւելի անդին երթալ մինչեւ Տիգրան Մեծի օրերը, որ հասած էր այս երկիրը իր աշխարհակալութեան ժամանակ:

Մեր Ս. Յակոբ վանքը այստեղ գոյութիւն ունի 5-րդ դարէն, եւ անոր վրայ վէճ չկայ եւ ես կը զգամ իբրեւ հայ պաղեստինցի, թէ մեր պարտականութիւնն է պաշտպանել եւ պահել այս իրաւունքները եւ կալուածները: Մենք այս պաշտպանութեան դրօշը կրած ենք 1500 տարիներէ ի վեր եւ պէտք է որ շարունակենք պահել, եւ ինչ որ իմ կարծիքով ամենադժուարինն է փոխանցենք զանոնք մեր զաւակներուն:

– Ի՞նչ են պաղեստինցի շրջանակին զգացումները ձեր հանդէպ, նկատի ունենալով որ այսօր կը նկատուիք այդ շրջանակին ամենակարեւոր դէմքերէն մէկը: Արդեօք անոնք ձեզի կը յիշեցնե՞ն, որ հայ էք:

– Ասիկա բնաւ երբեք ինծի համար հարց չէ: Եթէ մէկը ինծի ըսէ՝ «դուն հայ ես, մեզմէ չես», սխալը իր խնդիրն է, իմս չէ: Ես հոս եմ ու հոս պիտի մնամ իբրեւ հայ, իբրեւ պաղեստինցի, ու պիտի պայքարիմ հայ ժողովուրդի իրաւունքներուն, պաղեստինցի ժողովուրդի իրաւունքներուն եւ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան համար, որ միեւնոյնն է գոնէ ինծի համար: Իմ մէջս պայքար չկայ հայի եւ պաղեստինցիի եւ իբր հայ կարծեմ յաջողած եմ իմ շրջանակիս մէջ ցոյց տալ հայու ճիշդ եւ մաքուր նկարագիրը: Նոյն ժամանակ յաջողած եմ կատարել Իսրայելեան շրջանակին մէջ եւս:

Կը խորհիմ, որ շատ մը Իսրայէլցիներ իմ հանդէպ յարգանք ունին, որովհետեւ անոնք շատ լաւ գիտեն, որ մենք հայերս կրնանք հոս կատալիզի դեր խաղալ եւ մենք հայերս կարող ենք այնպիսի դեր մը խաղալ՝ որ այս կնճռոտ հարցը աւելի լաւ ձեւով լուծուի ապագային, մեր զաւակներուն եւ մեր դրացիներուն համար:

– Դուք հայոց վանքը կը բնակիք եւ կը պաշտօնավարէք Բիր Զէյթի համալսարանին մէջ, երկու տարբեր աշխարհներ: Վանքին մէջ գոյութիւն ունի զուտ մեր ազգային հարցը, իսկ Բիր Զէյթի մէջ՝ զուտ պաղեստինեան հարցը: Արդեօք կապ մը կը տեսնէ՞ք այս երկու հարցերուն միջեւ, կամ երկու տարբեր աշխարհնե՞ր են անոնք:

– Անշուշտ կապ կայ, պայքարող մարդուն համար ամէն տեղ ամէն ինչ պայքար է: Դժբախտաբար մեր հայկական հարցին մէջ դժուարութիւններէն մէկը այն է, որ շատ փոքր մաս մը միայն կը զբաղի այդ հարցով, մեծամասնութիւնը անտարբեր է բոլոր հարցերու մասին, նոյնիսկ Հայաստանի վերջին անցուդարձերուն նկատմամբ:

Այս «պասիվ» կեցուածքը շատ կը նեղացնէ զիս, որովհետեւ իբրեւ պայքարող անձ մը, որ կը պաշտպանէ ժողովուրդներուն իրաւունքները, ով ալ ըլլան անոնք, առանց մոռնալու իր ժողովուրդին իրաւունքները, ես չեմ կրնար իմ շուրջս կատարուած սխալ մը տեսնել եւ ըսել, «Ես հայ եմ, ինծի չի վերաբերիր», կամ ըսել «Հրէական-արաբական հարցը զիս չի հետաքրքրեր»: Ճակատագիրը կամ պատմութիւնը ինծի տեղ մը դրաւ, ուր խնդիրներ կան, եթէ կրնամ լաւագոյն կերպով օգնել՝ կը փորձեմ ընել, միեւնոյն ժամանակ կը փորձեմ ուժ մը ըլլալ եւ ոչ թէ ըսել՝ «ես չեմ պատկանիր այս կամ այն կողմին», որովհետեւ մենք կը պատկանինք այս երկրին 5-րդ դարէն սկսեալ:

Փոքրութեանս, երբ ծնողքս ինծի կը պատմէր իր կրածները 1915-ի տեղահանութեան եւ ջարդի ժամանակ, ինծի համար կարեւոր էր հասկնալ պաղեստինցիներու վիճակը: Մենք հայերս անօթի, թափառական այս հիւրընկալ երկիրները եկանք եւ այսօր համալսարանի աշակերտներուս վիճակը այդ նոյնը կը յիշեցնէ ինծի: Իմ ծնողքիս պատմածները չեն անոնք, այլ ես այդ նոյն պատահածները իմ աչքովս կը տեսնեմ այսօր պաղեստինցիներու մօտ: Ուրեմն, այն զգացումները, որ ունէի իմ ծնողքիս պատմածներուն նկատմամբ, այսօր պաղեստինցիներու հանդէպ նոյն զգացումները ունիմ ու կը փորձեմ այս ժողովուրդին օգնել, որովհետեւ ես չէի կրնար հայ ժողովուրդին օգնել այդ ժամանակ: ■

Վեցերորդ դարից հայտնաբերված հայկական թաղամաս Երուսաղեմում

Երուսաղէմ - 21 նոյեմբեր, ՀԵՄ մամլոյ գրասենեակ. Յակոբ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Երբ աշխարհը զբաղած է Միջին Արեւելքի կնճռոտ հարցին լուծում մը գտնելու համար եւ սուր տարակարծութիւններ կան Երուսաղէմի ապագայի մասին, Սուրբ Քաղաքին մէջ նոր յայտնաբերումներ կ'ըլլան մանաւանդ հայ ժողովուրդի պատմութեան կապակցութեամբ:

Նոյեմբերի սկիզբները Երուսաղէմի Մուսրարա թաղամասին (որ կը գտնուի Դամասկոսի դրան հիւսիսը) մէջ, պեղումներու ընթացքին յայտնաբերուեցաւ հայկական հին համալիր մը՝ իր ուխտաւորներու օթեւանով, եկեղեցիով, դամբան-յուշարձանով եւ մատուռներով: Ամենազգայացուցիչը այդ պեղումներուն՝ խճանկար (մոզայիք) մըն էր հայկական արձանագրութեամբ: Ըստ հնագէտներու եւ վիմագէտներու կարծիքին, սոյն հնութիւնները կ'երթան մինչեւ 6-րդ դարը:

Արձանագրութեան մէջ կը կարդանք. «Յիշատակ երէց Արկի գյախմատակս որ մտանէք ի տունս զիս եւ զեղբայր իմ զՂուկաս յիշեցէք ի ՔՍ»:

Միեւնոյն ժամանակ յայտնաբերուեցաւ ուրիշ վանք մը վերոյիշեալ համալիրին կից, որուն հայկականութիւնը տակաւին որոշ չէ: Այս հնութիւնները յայտնաբերուած են մօտ 500 քառակուսի մեթր տարածութեան մը վրայ:

Սոյն պեղումներէն եւ անոր մօտ գտնուող նշանաւոր հայկական խճանկարէն, որ յայտնաբերուած է 1005-ին, կարելի է հետեւցնել, որ այդ շրջանը հայկական առաջին թաղամասը եղած է Սուրբ երկրին մէջ:

Երեքշաբթի, 10 նոյեմբերին կատարուած այս յայտնաբերումները մեծ արձագանգ գտան տեղւոյն մամուլին եւ հեռուստացոյցին կողմէ:

Պեղումները պիտի շարունակուին մօտ երկու ամիս: ■

Հունաստանում նշվեց ՌԱԿ-ի 70-ամյակը

Ռամկավար ազատական կուսակցության Հունաստանի շրջանային վարչությունը դեկտեմբերի 1-ին, Աթենքի «Պալաս դիվանի» հյուրանոցի դահլիճում նշել է ՌԱԿ-ի 70 ամյակը:

Հոծ բազմության ներկայությամբ, ՌԱԿ-ի քայլերգի կատարումից հետո, բացման խոսքն արտասանել է Խաչիկ Աղամյանը: Բանախոսել է Բեյրութից հրավիրված ՌԱԿ կենտրոնական վարչության անդամ եւ «Զարթօնք» օրաթերթի խմբագիր Պարույր Աղպաշյանը: Ողջույնի գրեր են ընթերցել ավետարանական, կաթողիկե համայնքների, ՀԲԸ Միության եւ «Արարատ» մարզա-մշակութային միության ներկայացուցիչները: Ներկայացվել է գեղարվեստական ծրագիր, որից հետո տեղի է ունեցել հյուրասիրություն:

Նույն օրը առավոտյան, Պերիստերիի Ս. Աստվածածին եկեղեցում Հունաստանի ՌԱԿ շրջանային վարչության կազմակերպությամբ, հավարտ Ս. պատարագի, հոգեհանգստյան արարողություն է կատարվել կուսակցության մահացած վետերանների հիշատակին: ■

ԼՈՒՐԵՐ ԼՈՒՐԵՐ ԼՈՒՐԵՐ

Մոնրեալում նոյեմբերի 17-ին Թեքեյան մշակութային միության կենտրոնում տեղի է ունեցել սփյուռքահայ հայտնի գրող, հասարակական գործիչ Վահրամ Մավյանին նվիրված հուշ երեկո: «Վահրամ Մավյան մարդն ու գրականագետը» թեմայով խոսել է «Արմինիըն Սպեկթեյթըր» շաբաթաթերթի խմբագիր Արա Գալայջյանը: ԹՄՄ-ի երիտասարդները ընթերցումներ են կատարել Մավյանի ստեղծագործություններից:

Դալլասում նոյեմբերի 3-ին, հովանավորությամբ Խաժակ եպս. Պարսամյանի, տեղի է ունեցել հայկական առաջին եկեղեցու օծման արարողությունը, որին հաջորդել է ճաշ եւ գեղարվեստական ծրագիր:

Հոլիվուդի «Կարապետյան» սրահում, նոյեմբերի 24-ին տեղի է ունեցել Վահե Օշականի «Արուարձաններ» հատորի լույս ընծայման առիթով երեկո, որը կազմակերպել է տեղի Համազգայինը: Հատորը ներկայացրել է արձակագիր Պողոս Գուբելյանը:

Անթիլիասի Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսարանում նոյեմբերի 15-ին Գարեգին Բ. կաթողիկոսը ընդունել է Լիբանանում Ֆրանսիայի դեսպան Դանիել Հյուսոյին:

Փարիզում նոյեմբերի 30-ին Մյուզե Գիմեի դահլիճում տեղի է ունեցել Սունդուկյանի անվան պետական ակադեմիական թատրոնի հյուրախաղերի բացումը:

Դամասկոսում դեկտեմբերի 7-ին Թեքեյան մշակութային միության կազմակերպությամբ տեղի է ունեցել «Զարթոնք» օրաթերթի խմբագիր Պարույր Աղպաշյանի դասախոսությունը նվիրված Հայաստանի վերջին իրադարձություններին: ■

Watertown նշանակում է Ջրաշեն

ԱՄՆ-ի Մասաչուսեթս նահանգի Ուոթըրթաուն քաղաքի եւ Հայաստանի Հանրապետության Ջրաշեն գյուղի միջեւ բարեկամությունն սկսվել է 1988-ի երկրաշարժից հետո, երբ Ուոթըրթաունն իմացավ, որ աղետի գոտում կա Ջրաշեն անունով մի գյուղ, որն անգլերենով նշանակում է «Water-town»:

Ուոթըրթաունը, որ Բոստոնի արվարձաններից մեկն է, ունի 32.000 խառը բնակչություն: Սրանցից 6.800-ը հայեր են:

Ջրաշենը, Սպիտակի շրջանի գյուղերից մեկն է, 3000 բնակչությամբ, էպիկենտրոնից մոտ 10 մղոն հեռավորության վրա: Աղետին զոհ են գնացել 250 ջրաշենցիներ, շինությունների շուրջ 80 տոկոսը դարձել են անբնակելի: Այստեղ իրականացվող վերակառուցողական աշխատանքներին Ուոթըրթաունը ցարդ տրամադրել է 14.000 դոլլար, բացի այդ քաղխորհուրդը կոչ է արել՝ Ջրաշենի հետ հաստատել մարդասիրական եւ մշակութային փոխհարաբերություններ:

Այս հիմքերի վրա է կազմվել «Ուոթըրթաուն-Ջրաշեն» քաղաք-բարեկամություն ասոցիացիան:

1990-ի նոյեմբերին Ուոթըրթաունից պաշտոնական պատվիրակություն է այցելել Ջրաշեն, եւ քաղաքապետն ու գյուղխորհրդի նախագահը ստորագրել են բարեկամության եւ համագործակցության մի համաձայնագիր, որով երկու տարվա ժամանակահատվածով պետք է փոխանակվեն մասնագետներ, տեղեկատվություն կրթության բնագավառում (մասնավորապես, որոշ ժամանակով պիտի փոխանակվեն աշակերտներ, ուսուցիչներ), Ուոթըրթաունի կողմից օժանդակություն պետք է տրվի Ջրաշենին եւ այլն:

Ուոթըրթաունի Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միության նախակրթարանում հանդիպեցինք Քնարիկ Մենեյանին, որը քաղաք-բարեկամություն ասոցիացիայի շրջանակներում կամովին մեկնել է Ջրաշեն եւ ամիսներ շարունակ գրեթե ձրիաբար աշխատել, դասավանդել անգլերեն: **«Ոչ ջեռուցում, ոչ էլեկտրականություն, ոչ նստարաններ... մի փոքրիկ սենյակում ընդամենը մի փոքրիկ գրատախտակ...»** պատմում է նա:

Երեխաներին անգլերեն սովորեցնելուն զուգընթաց՝ ինքն էլ արեւմտահայերեն էր սովորել ու զարմանալիորեն վարժ էր արտահայտվում. պատմում էր անձնվեր ուսուցիչներից, որ ապրիլ ամսից այս կողմ դեռ չէին վարձատրվել, բայց շարունակում էին իրենց աշխատանքը: Պատմում էր պատանիների մասին, որ դասերից հետո ցեխ ու փոշու մեջ կարատեով էին զբաղվում:

Հոգու ինչպիսի՞ թրթիռներով էր ցուցադրում դպրոցի սան-սանուհիների ձեռքով նկարված գույնզգույն պաստառները, որոնք ուղարկել էին Ուոթըրթաունի դպրոցի իրենց ազգակից քույր-եղբայրներին:

Դպրոց այցելության հաջորդ օրը Ուոթըրթաունի քաղաքապետարանում կազմակերպվեց կարճ մամլո ասուլիս, ուր նա սիրով պատասխանեց հավաքվածներին հետաքրքրող բազմաթիվ հարցերին: Մեր այն հարցին, թե երբ Հայաստանում հողն ամբողջությամբ վերադարձվում է գյուղացուն, պատրա՞ստ են արդյոք նրանք հողը վերակենդանացնելուն եւ այդ միջոցով սեփական բախտը տնօրինելուն, տիկին Մենեյանը պատասխանեց, որն ավելի քան սպասելի եղավ. «Հակառակ տիրող անտանելի պայմաններին ես զարմացած եմ այդ մարդկանց տոկունությամբ: Համոզված եմ, որ շատ կարճ ժամանակում հենց իրենք են իրենց ոտքի կանգնեցնելու, քանզի օժտված են կամքի ուժով ու այն գիտակցությամբ, որ այդ հողը հենց իրենց գոյությունն է, որ դա իրենց հազարամյա, թող որ տառապալից, բայց սեփական պատմությունն է եւ չի կարող ամայի մնալ»:

Բոստոն, մեր սեփ. թղթ.
Սարգիս ԳԱՎԼԱՔՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

Ինքնուրույն քաղաքականություն. ո՞ւր է ուղղված մեր հայացքը

Հայաստանում հաստատվեց նախագահական վարչակարգ:

Ինչպիսի՞ սկզբունքներ են դրվելու երկրի ներքին եւ արտաքին քաղաքականության հիմքում: Սա, մեր կարծիքով, անչափ կարեւոր է, որովհետեւ պայմանավորելու է Հայաստանի քաղաքականությունը նաեւ հաջորդ իշխանությունների օրոք:

Իշխանության մարմիններն ու քաղաքական կուսակցությունները մեծ դեր են խաղում պետականության կազմավորման առաջին փուլում հասարակական կարծիքը ձեւավորելու եւ որոշակի ուղղվածություն տալու գործում: Ուստի, նրանց կողմից ձեռնարկվող յուրաքանչյուր քայլ նախ եւ առաջ պատասխանատվություն է հնարավոր հետեւանքների առջեւ: Անչափ վտանգավոր է, երբ առաջարկված գաղափարը, որն արժանանում է ժողովրդական լայն զանգվածների աջակցությանը, ժամանակի ընթացքում արժեզրկվում է՝ լինելով անկենսունակ, կամ չհամապատասխանելով տվյալ ժողովրդի կամ ժամանակի իրական հնարավորություններին:

Մեր քաղաքականության արմատական գծի ընտրությունից ելնելով՝ պետք է որոշել «ռազմական համակարգի» հայեցակարգը, արտաքին հարաբերությունների ուղղվածությունը, ներքին քաղաքականության բնույթը:

Մեզ չի հաջողվի խուսափել գերկենտրոնացված, կիսաավտորիտար քաղաքական իշխանությունից: Խնդիրն այն է, թե որ ճանապարհով կտանի իր ժողովրդին տվյալ իշխանությունը: Եթե դա բնականոն առաջընթացի, քաղաքական անվտանգության եւ սոցիալական ապահովության ճանապարհն է, ապա «անխուսափելի» ավտորիտարիզմը չի արտահայտվի իր այլանդակ դրսեւորումներով: Բայց եթե ընտրությունը հակասության մեջ է մտնում ժամանակի պահանջների տրամաբանության հետ՝ անխուսափելի են քաղաքական ռեակցիան, ուժային մեթոդներն ու համակողմանի ճգնաժամը:

Փորձենք պարզաբանել, թե քաղաքական ուժերն ինչպիսի ապագա են նախատեսել հանրապետության համար: Փաստորեն, նրանցից ոչ մեկը գործողությունների եւ նպատակների ամբողջական ծրագիր չի ներկայացրել: Հակասություններն ավելի շատ սուբյեկտիվ, քան գաղափարական բնույթ են կրում: Մեծ վերապահումներով կարելի է տարբերակել երկու ուղղություններ, որոնք սկզբունքային հարցերում հիմնականում համընկնում են: Նրանք երկուսն էլ, տեղական ծագում ունենալով հանդերձ, կրկնում են այն ճանապարհը, որն արդեն անցել են երրորդ աշխարհի երկրները:

Առաջինը ռազմականացված պետության տարբերակն է: Սա հատուկ է բոլոր այն երկրներին, որոնք ունեն (կամ այդպես են համարում) արտաքին թշնամի եւ տարածքային խնդիրներ: Այդպիսի երկրներն ի սկզբանե ձեւավորվում են «ռազմական համակարգի» եւ բանակի գերակայության մթնոլորտում: Նրանք ակտիվորեն մասնակցում են սպառազինությանը եւ այդ նպատակին են ծառայեցնում իրենց տնտեսությունը, ներքին եւ արտաքին քաղաքականությունը: Այդպիսի երկրներում որոշիչ դեր է ստանձնում ժամանակի ընթացքում ձեւավորված զինվորական օլիգարխիան, որը աչքի է ընկնում պարբերական ներքին հեղաշրջումներ կատարելով: Նրանք հաճախակի զինված ընդհարումներ են ունենում իրենց հարեւանների կամ նախկին մետրոպոլիայի հետ: Երկրի ներսում խստորեն հետապնդվում է այլախոհությունը, եւ բոլոր «դեմոկրատական» ինստիտուտները ձեւական բնույթ են կրում: Ազգայնական եւ հակաիմպերիալիստական հիստերիան օգնում է աջակցություն ստանալ բնակչության լայն խավերի շրջանում:

Բնականաբար, նման երկրները տնտեսապես հետամնաց են եւ քաղաքականապես անկայուն: Նույնիսկ միլիարդավոր դոլարների եկամուտը առաջընթացի հնարավորություն չի տալիս (Լիբիա, Իրաք, Զաիր եւ այլն):

Երկրորդ տարբերակը «անտեսանելի» երկրներն են կամ, այլ կերպ ասած, «բանանային» հանրապետությունները: Սրանք հիմնականում կրավորական են արտաքին քաղաքականության մեջ եւ ՄԱԿ-ում միշտ քվեարկում են մեծամասնության կարծիքին համապատասխան: Նրանց հատուկ է չափավոր դեմոկրատիան եւ նույնքան չափավոր այլախոհությունը, տնտեսական մեծ կախվածությունը մետրոպոլիայից եւ այլ զարգացած երկրներից: Վերջիններիս աջակցությամբ ապահովվում են սոցիալական եւ տնտեսական ավելի բարվոք վիճակ (Թունիս, Մարոկո, Նիգերիա, Ինդոնեզիա եւ այլն): Բանակին այստեղ փոխարինում է ոստիկանական ու պետանվտանգության ուժեղ ապարատը: Հավատարիմ են մնում ավտորիտար վարչակարգին եւ աչքի են ընկնում ներքին անկայունությամբ:

Վերջին տասնամյակներում երրորդ աշխարհի երկրներից շատերը պարբերաբար անցում են կատարել մի տարբերակից մյուսը, որն իրականում քիչ բան է փոխել նրանց ժողովուրդների համար:

Նույնիսկ մակերեսային հայացք գցելով վերջին տասնամյակների պատմության վրա, կարելի է հասկանալ, որ այդ ճանապարհներից ոչ մեկը մեզ համար ընդունելի չէ: Եւ խնդիրը միայն այն չէ, որ Հայաստանի ռազմականացման համար միլիարդավոր դոլարներ են պետք: Դրանց առկայությունը եւս չի ապահովի ո՛չ մեր պահանջատիրությունը, ո՛չ էլ մեր տարածքային ամբողջականությունը (Երկրորդ Իսրայել ոչ ոք չի ստեղծելու): Պարզապես նման քաղաքականությունը վերջակետ կդնի մեր ժողովրդի հոգեւոր վերածննդի հույսերին եւ կգլորի մեզ այն անդունդը, որտեղից այլեւս վերադարձ չկա:

Երկրորդ ճանապարհը եւս անհեռանկարային է: Նախ՝ սեփական չեզոքությունը դեռ անվտանգության երաշխիք չէ: Երկրորդ՝ այն տանում է մեզ ազգային անդեմության եւ հոգեւոր սնանկացման, որը յուրաքանչյուր ժողովրդի կլինիկական մահվան փուլն է:

Մենք հազարամյակների պատմություն ունենք, բայց XX դարի սկիզբը քիչ մնաց մեր հազարամյա տառապանքի վերջին ծիլը դառնար: Հայաստանի այսօրվա քաղաքականությունը ցույց է տալիս, որ մենք մեր տառապանքից դասեր չենք քաղել: Տեղին է հիշել նացիստական մղձավանջը վերապրած Ի. Բեկոնի խոսքերը. *«Տառապանքն իմաստավորված է, երբ դրա հետեւանքով մենք ուժեղ ենք դառնում»*: Այո՛, մենք հին եւ հարուստ մշակույթ ունենք, բայց դրա ֆետիշացումը հանգեցրել է նրան, որ հայ ժողովրդի դեմքը մնացել է անցյալում: Ամեն ինչի լավագույնը տեսնելով անցյալում՝ մենք ինքներս էլ անցյալ ենք դարձել: Նույնիսկ աշխարհը մեզ գնահատում է որպես «արժեքավոր հնություն»:

Դժվար է լրջորեն խոսել ապագայի մասին, երբ պարանոցից կախված է անցյալի «բեռը»: Որքան էլ այն «արժեքավոր» լինի, տվյալ դեպքում առաջընթացը կաշկանդող բալաստի դեր է խաղում: Աշխարհի շատ ժողովուրդներ ստիպված են եղել լուծել այդ կնճռոտ խնդիրը: Ովքեր կարողացել են հաղթահարել «անցյալի» սինդրոմը, այսօր զարմացնում են աշխարհին իրենց հաջողություններով: Եւ ԱՄՆ-ում տնտեսական խոր ճգնաժամի ժամանակաշրջանում, եւ քեմալական Թուրքիայում Օսմանյան կայսրության փլուզումից հետո, եւ ետպատերազմյան Գերմանիայում ու Ճապոնիայում արմատացած արժեքների վերագնահատումն ու նոր, իրատեսությամբ թելադրված արժեքների ընկալումը բավական ցավոտ ընթացք են ունեցել: Բայց պատմությունը վարձահատույց եղավ նրանց մատուցած «զոհաբերությունների» համար:

Դրա լավագույն ապացույցն է միավորված Գերմանիան, բարգավաճող Ամերիկան, ճապոնական «հրաշքը» եւ Միջին Արեւելքում գերտերության դերին հավակնող Թուրքիան:

Որքան վտանգավոր է սեփական բացառիկության զգացումը հաջողության հասնելու հնարավորության մեջ, կրկնակի անգամ այն վտանգավոր է դառնում դժբախտության դեպքում: Այո՛, պատմությունը դաժան եւ անարդարացի է եղել մեր նկատմամբ: Բայց նա ունի առանձնահատուկ, միայն իրեն հասանելի տրամաբանություն: Նրա անբացատրելի «քմահաճույքի» զոհն են դարձել տասնյակ ժողովուրդներ՝ իրենց անգերազանցելի քաղաքակրթություններով հանդերձ: Բայց մենք պահպանվել ենք, եւ ավելին, հազարամյակի մղձավանջից պետականություն ենք կերտում: Մեզ բացառիկ հնարավորություն է ընձեռնված ապացուցելու, որ մեր գոյությունը ոչ թե քաղաքական հանգամանքներով պայմանավորված պատահականություն է, այլ պատմական անհրաժեշտություն: Դրա համար պետք է դուրս գալ դարերի ընթացքում ձեւավորված կաղապարի միջից, սեփական ժամանակի եւ տարածության մեջ վերապրած ողբերգության միջից տեսնել ուրիշի ցավը եւ ընկալել այն իբրեւ սեփականը:

Միջին Արեւելքում չկա մի ժողովուրդ, որը մեզնից առավել ծանրակշիռ փաստարկներ ունենար, որպեսզի չհամակերպվեր այս անվերջանալի ազգամիջյան պատերազմներին: Մենք բարոյական իրավունք եւ պարտականություն ունենք ստանձնելու խաղաղասիրական առաքելությունը Միջին Արեւելքում: Աշխարհով մեկ սփռված մեր ժողովրդի բեկորները լավագույն ապացույցն են, որ մենք չենք կարող կողմնակալ լինել: Մահմեդական աշխարհում ապրող հայությունը նույնքան թանկ է մայր հայրենիքի համար, որքան նրանք, որ ապրում են Իսրայելում, Ռուսաստանում, ԱՄՆ-ում կամ Արեւմուտքի մյուս երկրներում:

Ուստի, մեզ համար թանկ են նաեւ այն երկրների եւ ժողովուրդների շահերը, որոնք հյուրընկալել են մեր հայրենակիցներին: Ուղղելով մեր հայացքն աշխարհին եւ աջակցելով ուրիշ ժողովուրդների միջեւ արյունահեղության դադարեցմանը՝ մենք կդարմանենք մեր ցավը եւ հնարավորություն կունենանք զբաղեցնել մեր համեստ, բայց արժանի տեղը XXI դարի քաղաքակրթության մեջ:

Սա պարզապես պացիֆիզմ չէ: Սա տվյալ իրավիճակում իրականանալի հնարավորությունների համակարգ է, որը կարող է հիմք հանդիսանալ մեր ներքին եւ արտաքին խնդիրների բարդ կծիկի հանգուցալուծման համար:

Տիգրան ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
«Հայաստան-Միջին Արեւելք» ամսագրի գլխավոր խմբագիր

Իսլամական համաժողովի թուրքական արձագանքները

Սենեգալի մայրաքաղաք Դաքարում վերջերս կայացած իսլամական թվով 6-րդ համաժողովը առանձնահատուկ տեղ ուներ համաժողովին առաջին անգամ մասնակցող երկրների համար, որոնցից Ադրբեջանին՝ լիիրավ անդամի, Ալբանիային դիտորդի, Ղազախստանին՝ հրավիրյալի կարգավիճակ շնորհվեց: Ինչ վերաբերում է, այսպես կոչված, Հյուսիսային Կիպրոսի թուրքական հանրապետությանը, որը համաժողովում ներկայացնում էին նախագահ Ռաուֆ Դենքթաշն ու պաշտպանության նախարար Քենան Աթաքոլը, ապա նրա անդամակցության հարցը այդպես էլ չլուծվեց: Սակայն Թուրքիայի ներկայացրած բանաձեւը արժանացավ մասնակից երկրների հավանությանը, այսպիսով, Կիպրոսի թուրքական հատվածը ստացավ համաժողովի լիարժեք անդամի բոլոր արտոնություններից օգտվելու իրավունք: Ի վերջո, Ռաուֆ Դենքթաշը համաժողովում, առաջին անգամը լինելով, կրծքին կրեց «նախագահի» մակագրությունը:

Թուրգութ Օզալը, որ արտգործնախարար Հիքմեթ Չեթինի հետ միասին ներկայացնում էր Թուրքիան, Դաքարում հանդիպումներ ունեցավ Իրանի Իսլամական Հանրապետության նախագահ Հաշեմի Ռաֆսանջանիի, Պակիստանի վարչապետ Նավազ Շարիֆի հետ: Օզալը, Չեթինը եւ պատվիրակության անդամները այլ երկրների ներկայացուցիչների հետ իրենց հանդիպումներում, ըստ «Հյուրրիյեթ»-ի, անդրադարձել են Թուրքիային հուզող ներքին եւ արտաքին քաղաքականության մի շարք խնդիրների: Ճիշտ է, «Հյուրրիյեթ»-ը չի նշում, թե ինչ խնդիրներ են դրանք, բայց կարելի է ենթադրել: Հանդիպումներում Թուրքիան, ըստ երեւույթին, փորձել է Կիպրոսի հարցում ստանալ իսլամական աշխարհի աջակցությունը, մասնակից երկրների կարծիքը իմանալու ակնկալությամբ Դեմիրելի կառավարության կողմից մշակված քրդական բանաձեւը ներկայացնել նրանց ուշադրությանը, PKK-ի ահաբեկչական գործունեության հետ կապված՝ շոշափել վերջիններիս մտահոգությունները եւ վերջապես, միութենական թուրքալեզու հանրապետությունների առնչությամբ կռահել Իրանի ու Սաուդյան Արաբիայի ծրագրերը: Ինչպես հայտնի է, այդ պետությունները, հավակնություններ ունենալով Անդրկովկասի եւ Միջին Ասիայի մահմեդականների հանդեպ՝ դրանց ազդեցության ոլորտի մեջ գցելու հարցում, մրցակցում են Թուրքիայի հետ:

Ելույթ ունենալով Դաքարում, Թուրգութ Օզալը գոհունակություն հայտնեց՝ Ադրբեջանին որպես լիիրավ անդամի համաժողովի կազմում ընդգրկելու առթիվ, իսլամական երկրներին կոչ արեց ճանաչել նրա անկախությունը: Ի դեպ, նշենք, որ վերջին համաժողովի մասնակիցների շարքերում Թուրքիայի կողքին զգալի թիվ էին կազմում թուրքալեզու հանրապետությունները: Դրանով հանդերձ, «Հյուրրիյեթ»-ը «Դաքարյան գրառումներ» խորագրով հրապարակած մեկնաբանության մեջ իսլամական 6-րդ համաժողովը անվանում է «ամենաանշուք համաժողով»: Մեկնաբանությունը թեեւ համաժողովի մասին է, սակայն նրանում շոշափվում են նախկին ԽՍՀՄ-ի հանրապետությունների ճանաչման վերաբերյալ Թուրգութ Օզալի ու թուրքական կառավարության տեսակետները: Նյութը, ընդհանրապես, ուշագրավ է, կարծում ենք կհետաքրքրի նաեւ ընթերցողին: Ներկայացնում ենք այն ընթերցողի ուշադրությանը:

ԴՉ

Սենեգալի մայրաքաղաք Դաքարում տեղի է ունենում Իսլամական 6-րդ համաժողովը:

Թվում է, որ սա, նախորդների հետ համեմատած, թերեւս ամենաանշուք համաժողովն է: Հետեւելով համաժողովի աշխատանքների ընթացքին, ստանում ես այն տպավորությունը, թե ինչպիսի՞ իրավիճակի են հասել իսլամական երկրները, որ անգամ ի վիճակի չեն պատկերացնել համաժողովից իրենց սպասելիքները: Ի դեպ, նախագահ Թուրգութ Օզալն ու արտգործնախարար Հիքմեթ Չեթինը այստեղ այլ երկրների ներկայացուցիչների հետ ծավալուն հանդիպումներ ունեցան:

Խ. Միության փլուզման հետեւանքով առաջացած նոր հանրապետությունները համատեղ ճանաչելու տեսակետը Թուրքիայում գերիշխող է դարձել: Դա տարածվում է Ուկրաինայի, Ռուսաստանի, Բելառուսի, Հայաստանի եւ մահմեդական բոլոր հանրապետությունների վրա: Թուրգութ Օզալի առաջ քաշած տեսակետին հավանություն տվեց կոալիցիոն կառավարության արտգործնախարար Հիքմեթ Չեթինը՝ արտահայտվելով հետեւյալ կերպ. *«Ինչպես մասնանշեց մեր նախագահը, նպատակահարմար ենք գտնում ճանաչել բոլոր հանրապետությունների անկախությունը միաժամանակ, առանց որեւէ խտրականության»:*

Սա արտաքին քաղաքականության առնչությամբ Չանքայայի, որ նախագահի ռեզիդենցիան է, ու կառավարության միջեւ կայացած թերեւս առաջին համաձայնությունն էր:

Դաքարում, համաժողովի կուլիսներում ԽՍՀՄ փլուզմամբ առաջացած հանրապետությունների հարցը ըստ էության ամենահրատապն էր: Բնական է, որ դա մեծ նշանակություն ուներ թուրքական պատվիրակության ու նրա շրջապատի համար *(ամենայն հավանականությամբ ակնարկվում են Ղազախստանն ու Ադրբեջանը)*: Ի տարբերություն նախորդների, ներկայիս համաժողովն աչքի էր ընկնում կուլիսներում թուրքական տարբեր բարբառներով կատարվող խոսակցություններով: Կիպրոսի, Թրակիայի, Թուրքիայի հյուսիսում առաջացած թուրքալեզու հանրապետությունների ներկայացուցիչներով ու դիտորդներով մենք թուրքերս միջազգային ֆորումներում առաջին անգամ այդքան մեծ թիվ էինք կազմում:

Միջարաբական խնդիրները շրջանցող, հանձնաժողովների զեկուցագրերի քննարկում չանցկացնող եւ առհասարակ շատ անկազմակերպ բնույթ կրող այս համաժողովի մասին բոլորն արտահայտում էին այն կարծիքը, թե դա չափազանց անշուք անցավ: Թեեւ ամբիոնից հաճախ էին խոսում աշխարհում ստեղծվող նոր կացության մասին, սակայն նոր պայմաններին հարմարվելու ուղիների վերաբերյալ պատկերացումները ելույթներում բացակայում էին: Ադրբեջանի անդամակցությունը մեծ աշխուժություն առաջացրեց թուրքական ու իրանական պատվիրակությունների շրջանում: Իսկ ինչ վերաբերում է արաբական երկրներին, ապա նրանք բոլորովին չէին թաքցնում իրենց մտահոգությունը կապված համաժողովի կազմի ոչ արաբական երկրների հավելին աճի հետ: Պատահական չէր, որ մեկնաբանություններում հաճախակի էր հնչում այն միտքը, թե իսլամական համաժողովը հետզհետե դադարում է արաբական երկրների որոշումներով ղեկավարվող միջազգային պլատֆորմ լինելուց:

Իր երկրի առնչությամբ համագումարի ընդունած դրական որոշումներով հանդերձ, Հյուսիսային Կիպրոսի թուրքական հանրապետության նախագահ Ռաուֆ Դենքթաշը, ինչպես երեւում էր, մի տեսակ անբավարարվածություն էր զգում, թեեւ ընդունված որոշումներով հանրապետությանը համաժողովի լիիրավ անդամի իրավունքներ էր տրվում, բայց արդյունքը Դենքթաշին չէր բավարարում: Չէր էլ կարող, քանի որ դրական բնույթի տեղաշարժերով հանդերձ, որոշումներով, այնուամենայնիվ, բացառվում էր Հյուսիսային Կիպրոսի թուրքական հանրապետության միջազգային ճանաչման գրեթե ամեն մի հնարավորություն: Այդ հարցի մուտքը համաժողովի օրակարգ առնվազն հետաձգվում էր եւս 4 տարով եւ Դենքթաշին խորհուրդ էր տրվում սպասել մինչեւ հաջորդ համաժողովը: Գուցե այդ ընթացքում որոշակի փոփոխություններ լինեն:

«Հյուրրիյեթ»

digitised by A.R.A.R.@

ՍՓՅՈՒՌՔԻ ԿՈՄԻՏԵՆ ԵՒ ԿԵՆՏԿՈՄԸ

«Հայաստանը ազգային իր կեանքի համար, վերջին հաշւով- որտեղի սխալ չհասկացուեմ՝ վերջին հաշւով- սփիւռքի կարիքը չունի: Առանց սփիւռքի, հայութիւնը հոնտեղ կը գոյատեւի: Կարիքը չունի սփիւռքի, որտեղի ատրի որտես հայ: Այս՝ վերջին հաշւով:

Սփիւռքը առանց Հայաստանի, ոչ միայն վերջին հաշւով- այլ՝ ամենամօտակայ հաշւով իսկ, չի կարող գոյատեւել»... Այսպես հայտարարեց 1986 թ. հունիսին Նյու Յորքում տրված իր հարցազրույցի ժամանակ սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի երկրորդ նախագահը՝ Կարլեն ԴԱԼԼԱՔՅԱՆԸ:

– Դուք այսօր է՞լ եք պնդում, որ Հայաստանը սփյուռքի կարիքը չունի, այլ՝ սփյուռքն առանց Հայաստանի չի կարող գոյատեւել:

– Ո՛չ, այսօր նույնը չեմ ասի, որովհետեւ այժմ բոլորովին տարբեր շրջան է: Հիմա սփյուռքի հետ մեր հարաբերությունները բոլորովին այլ սկզբունքի վրա են կառուցվում ու, հակառակը, այսօր խիստ անհրաժեշտ է սփյուռքի մասնակցությունը մեր ազգային կյանքին՝ ոչ միայն մշակութային ու տնտեսական, այլեւ քաղաքական ոլորտներում:

– Անձնապես Ձեզ վերաբերող հարց: Ինչպե՞ս ՀԿԿ կենտկոմի գաղափարախոսության գծով քարտուղարից անցաք սփյուռքի կոմիտեի նախագահի պաշտոնին: Արդյոք ճանաչո՞ւմ էիք սփյուռքը:

– Արդեն 10 տարի քարտուղար էի, անցել էր սահմանված երկու ժամկետը, եւ պետք այլ աշխատանքի անցնեի: Քանի որ բավականին երկար ժամանակ զբաղվել էի սփյուռքի հարցերով, նաեւ կենտկոմում աշխատելու տարիներին, որոշվեց ինձ այս պաշտոնին փոխադրել:

– Ձեր պաշտոնավարության ընթացքում ՊԱԿ-ի իրավասության շրջանակը կոմիտեում ի՞նչ ընդգրկում ուներ: Դուք միմյանց չէի՞ք խանգարում որոշումներ ընդունելու ժամանակ, ո՞վ ում էր թելադրում:

– Հավանաբար հարցն ավելի լայն կուզենայիք տալ, բայց մի քիչ ավելի դիվանագիտորեն ձեւակերպեցիք:

ՊԱԿ-ի հետ հարաբերությունները սովորական բավականին բարդ են, օրինակ, առանց ՊԱԿ-ի արտոնության արտասահման գնալ չէինք կարող: Սփյուռքի կոմիտեն ոչ կառավարական, հասարակական մարմին էր եւ խնդիր ուներ արտասահմանում իրագործելու Հայաստանի կառավարության քաղաքականության այն մասը, որ վերաբերում էր մշակութային կապերին: Եթե անհրաժեշտ է ինչ-որ մեկին որպես սփյուռքի կոմիտեի ղեկավար մարմին նշել, ապա դա Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության կենտրոնական կոմիտեն էր, որը, իհարկե, բոլոր սկզբունքային հարցերում հայտնում էր իր կարծիքները, որոշումները, որոնցով եւ ղեկավարվում էր սփյուռքի կոմիտեն, ինչպես եւ Հայաստանի որեւէ այլ կազմակերպություն այդ ժամանակահատվածում: Բնականաբար, կենտկոմը, երբ որեւէ սկզբունքային հարց էր լուծում, սա արդեն գիտեի իմ նախորդ փորձից, ինքն էլ էր հարցնում ՊԱԿ-ի կարծիքը: Այս իմաստով ՊԱԿ-ի հետ գործակցություն եղել է, բայց սփյուռքի կոմիտեն չէր ենթարկվում ՊԱԿ-ին, այլ գործում էին իբրեւ հավասար կազմակերպություններ:

– Ինձ հատկապես հետաքրքրում է, թե ինչու Ձեր պաշտոնավարության ընթացքում, որը համընկավ մեր ամենափոթորկալի շրջաններից մեկին՝ 1985-1991 թվականներին, չէիք պատասխանում սփյուռքի կոմիտեի հասցեին, նույնիսկ հենց կոմիտեի աշխատակիցների կողմից արված քննադատություններին, անձամբ Ձեր հասցեին ուղղակի կամ անուղղակի մեղադրանքներին:

– Ինչ վերաբերում է սփյուռքի կոմիտեի հասցեին արված քննադատություններին պատասխանելուն, ապա ամբոխավարական կարգի նման հայտարարությունները պատասխանի կարիք չունեին: Նույն ընթացքում մեր ամբողջ գործունեությունը այդ քննադատության պատասխանն էր: Կոմիտեն առնվազն տասնապատկեց իր գործունեության ծավալը սփյուռքի հետ կապերի, հարաբերությունների բնագավառում: Ի դեպ, հայտնաբերված նոր կապերը հետագայում խարխլիս հանդիսացան հռչակված ազատ-անկախ Հայաստանի համար: Կարող եմ գոնե երկու անուն տալ՝ «Armenian Assembly»-ն, որն ամերիկյան կապերի մեր հիմնական օղակներից մեկը դարձավ, եւ «Զորյան» հաստատությունը, որի նախկին ղեկավար Ժիրայր Լիպարիտյանն այժմ ՀՀ նախագահի խորհրդականն է:

Պիտի նաեւ ասեմ, որ ժողովրդական շարժման կարեւորագույն երեւույթները, քայլերը, հայտարարությունները այդ ընթացքում միայն սփյուռքի կոմիտեն էր, որ իր տեղեկացը գործածելով, իմ ստորագրությամբ, որպես օտենտիկ լրատվություն (որը ոչ մի գրաքննություն չէր անցնում) ներկայացնում էր արտասահմանի հայ թերթերին...

– Իսկ կոմիտեի պաշտոնաթերթ «Հայրենիքի ձայն»-ում Պարույր Հայրիկյանին անվանելով «Ում հետ չենք կարող ճանապարհ գնալ»-ի տիպի խեղաթյուրված ու միտումնավոր փաստերով հրապարակումներ էին լույս տեսնում...

– «Հայրենիքի ձայն»-ի հրապարակումը «Հայրենիքի ձայն»-ի գործն է: Մենք դրանք ոչ գրաքննում էինք, ոչ էլ գրախոսում: Այն ինքնուրույն խմբագրություն էր եւ անում էր այն, ինչ ուզում էր...

– Ձեր շրջանին նաեւ բաժին են ընկել երկու չիրականացած հրաշալի նախագծեր, որոնցից մեկը՝ սփյուռքի կամ, պաշտոնական անվանմամբ, բարեկամության տան գաղափարը Ձեզ ժառանգություն էր մնացել նախորդ նախագահից, իսկ երկրորդը համահայկական փառատոնի կազմակերպումն էր, որի նախաձեռնող հանձնաժողովի նախագահն էիք: Այս երկու նախագծերն էլ ապարդյուն իրագործում առաջացրին ամբողջ սփյուռքում եւ միգուցե դարձան կոմիտեի նկատմամբ վստահության, հեղինակության կորստի եւս մի նախապայման:

– Իրոք, սփյուռքի տան գաղափարը հինանալի էր, որը կարծեմ 1980-ին ծնվեց: Հանգամանություն եղավ, նույնիսկ որոշ գումար հաջողվեց ժողովել այդ նպատակով, որը մինչեւ այժմ էլ պահվում է՝ ռվեյցարական բանկում՝ Վեհափառի հաշվին: Բայց դրա իրականացման համար միայն որպես սկիզբ 23 միլիոնի ծախսեր էին պահանջվում, հետո այդ գումարը հասցրին 8-10 միլիոնի: Մի քանի անգամ տեղահատկացումներ կատարվեցին: Երբ սփյուռքի կոմիտեն եկա՝ նախագծերն արդեն պետք ստորագրվեին: Բայց չհասան կառավարության կողմից հաստատման մակարդակին: Նախագծի պատվիրատուն Երֆաղխորհուրդն էր, ֆինանսավորումը պետք այդ ճանապարհով ճարվեր՝ չճարվեց: Հավաքված 200-300 հազար դոլլարը բնավ բավական չէր: Այդպես էլ այդ տունը, այդ մեծ նախագիծը ֆինանսական խոչընդոտների պատճառով չիրականացավ՝ գոնե այդքանն ինձ հայտնի է ու մինչեւ այսօր էլ մնում է կախակայված, հարցականի տակ:

Այո, ես համահայկական փառատոնի նախապատրաստման հանձնաժողովի նախագահն էի: Սփյուռքի կոմիտեում գործնական մի այլ հանձնաժողով էլ կար, որ ղեկավարում էր Վարդգես Համազասպյանը:

Ինչպես հայտնի է, նման խոշոր ձեռնարկում այն շրջանում անպայման պետք մոսկովյան բարձրագույն կուսակցական մարմնի արտոնությունն ունենար: Մենք նախապես ընտրեցել էինք այն, բայց երբ հարցը գործնական լուծման հասավ՝ ուժեղ սահմանափակումներ սկսվեցին: Մեր տվյալներով, այդ փառատոնին մասնակցելու ցանկություն ունեին առնվազն 3 հազար մասնակիցներ, 30 հազար հանդիսատեսներ, զբոսաշրջիկներ եւ այլն: Եւ վերջապես, այդ ամենի իմաստը հենց զանգվածայնության մեջ էր...

... Երբ մեզ հասավ ճշտված, լրացուցիչ տեղեկություններով արտոնագիրը, իմացանք, որ սահմանված առավելագույն թիվը 300-ն է... Այս պայմաններում անհնարին էր նման մի փառատոն անցկացնելը, միայն Ֆրանսիայից 300 հոգի մասնակցության ցանկություն էին հայտնել: Իսկ երբ որոշակի քվոտաներ սահմանեցինք, այս փառատոնի անցկացումը «կնշանավորվեր» ոչ թե սփյուռքի միասնականացմամբ (ինչը փառատոնի նպատակն էր), այլ տարանջատմամբ:

Սրան գիտակցաբար գնալ չէինք կարող: Այն ժամանակ հայտարարություններ չարեցինք, որ փառատոնի չկայացման հիմնական պատճառը այս սահմանափակումն էր, եւ չէինք էլ կարող անել:

Ինչպես հայտնի է, փառատոնը պետք 2 փուլով անցներ: Առաջին փուլը, որ՝ տեղերում էր, սքանչելի անցավ: Եւ եթե այսօր մշակութային խոշոր զարթոնք ունենք, ապա մասամբ պարտական ենք այդ փառատոնի առաջին փուլին: Ի դեպ, ասեմ, որ այդ փառատոնի շնորհիվ սփյուռքի գրեթե բոլոր խոշոր կազմակերպություններին, այդ թվում եւ «Համազգայինին» ուղարկեցինք բազմաթիվ պարուսույցներ, երգի եւ երաժշտության ուսուցիչներ, խմբավարներ, որոնք մինչեւ այսօր էլ իրար փոխարինելով աշխատում են:

Երկրորդ փուլը չկայացավ նաեւ այլ պատճառով, որն ավելի «տեխնիկական» բնույթի էր, բայց լուրջ խոչընդոտ էր: Պարզապես հաշվի չէինք առել, որ Հայաստանում հնարավոր չէ միանգամից այդքան հյուրեր ընդունել: Այո՛, հյուրանոցային եւ այլ հարցերն էին: Ստիպված պետք լինեինք այդ 30-35 հազարին անհատ մարդկանց բնակարաններում տեղավորել, բայց այդպիսի ծավալի փորձ չունեինք:

Եւ վերջապես, երրորդ պատճառն էլ կար, որը նույնպես բավականին լուրջ խոչընդոտ էր, որը թերեւս կարելի էր շրջանցել, բայց անբարոյական կլիներ հաշվի չառնել այդ ժամանակ Լիբանանի կացությունը:

– Բայց, չնայած պատերազմական վիճակին, Լիբանանն էլ փառատոնի առաջին փուլն անցկացրեց...

– Այո, բայց արդեն երկրորդ փուլի ժամանակ Լիբանանից մարդ բերելու համար նախ քաղաքական ուժեղ խոչընդոտներ պետք հաղթահարվեին, ու հնարավոր էր միայն անհատական մասնակցություն, ոչ խմբային եւ հետո, մեծ քանակությամբ վայրտա էր հարկավոր, որը ոչ ունեինք, ոչ էլ ձեռքբերման հնարավորություններ կային...

– Ուրեմն էլ ինչպե՞ս էին ծախսվում այն հարյուրավոր-հազարավոր դոլլարները, որ Ձեր արտասահմանյան շրջագայությունների ժամանակ նվիրաբերում էին...

– Այն միջոցները, որ նվիրաբերվել են սփյուռքի կոմիտեին, զտվում են արտարժին տնտեսական կապերի երեւանյան բանկում սփյուռքի կոմիտեի հաշվին: Կարելի է հաշվապահական գրքույկներով կոպեկ առ կոպեկ, ցենտ առ ցենտ պարզել, թե ինչպես են ծախսվել:

– Նույն հարցազրույցում, որտեղից արված էր առաջին մեջբերումը, Դուք հայտարարում եք. «Ես չեմ բաժանում, որ ամէն մի երեւույթի, նույնիսկ մշակութային ամեն մի գործի ետին կայ քաղաքական շահ»: Այսօր, երբ արդեն գլխավորում եք ԳԱ «Սփյուռքահայ համայնքների պատմության եւ մշակույթի» բաժինը, ի՞նչ քաղաքական շահ եք հետապնդում:

– Այն այսօր Հայաստանի ժողովրդի եւ անկախ հանրապետության ամբողջականության պահպանումն է, թե ֆիզիկական գոյության եւ թե տնտեսական ու մշակութային բարգավաճման շահն է: Ուրիշ որեւէ նոխտակ չենք կարող մեր առջեւ դնել, եւ բաժինն այժմ բոլորովին այլ սկզբունքներով է աշխատում, քան երբ քաղաքական շահը կուսակցականորեն ավելի հստակ ու առաջնային էր: Այսօր նման բան բացարձակապես գոյություն չունի:

– Հարցազրույցի սկզբում պատմեցիք, թե ինչպես դարձաք սփյուռքի կոմիտեի նախագահ: Իսկ ի՞նչ պատահեց 1991 թվականի փետրվարին, երբ թողեցիք այդ պաշտոնը:

– Պարզապես քաղաքական նոր կացություն էր ստեղծվել, քաղաքական նոր ուժ էր եկել իշխանության գլուխ եւ ինձ ուղղակի հայտարարվեց, որ իբրեւ նախկին ու ներկա գործիչ պետք է հասկանամ, որ նոր քաղաքական ուժը իր կադրերը պետք ունենա այսպիսի կարեւոր պաշտոնում: Ես էլ... հասկացա ու սփյուռքի կոմիտեի պետնումնում իմ հրաժարականը ներկայացրի, որն, իմ խնդրանքի համաձայն, ընդունվեց մեծամասնության կողմից: Կառավարության ներկայացուցիչը՝ փոխվարչապետ Կտրիճ Սարդարյանն իր խոսքում ինձ շնորհակալություն հայտնեց աշխատանքի համար եւ... նույնպես անհրաժեշտ գտավ, որ այդ պաշտոնից պետք ազատվեմ սեփական դիմումի համաձայն: Եւ ահա, նույն ձեւով լուծվեցին բոլոր հարցերը, թերեւս դրանից առաջ, մեկ ու կես ամսվա ընթացքում կառավարության ստեղծած հանձնաժողովը ստուգում էր սփյուռքի կոմիտեի հատկապես նյութական, ֆինանսական գործունեությունը եւ... Արձանագրվեցին որոշ խախտումներ, որոնք կապված էին գոյություն ունեցող սակագների խախտման հետ, ինչպես օրինակ՝ պետականորեն հաստատված էր, որ որեւէ հյուրի հյուրանոցային պայմանները հոգալու համար իրավունք ունենք վճարելու x քանակությամբ դրամ, բայց մենք 2,3x էինք վճարել: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ այդ որոշումը «դարերի խորքում» էր ընդունվել... Նույնը նաեւ սննդի գինը, որ պետք օրեկան 9 ռուբլի կազմեր, բայց այն ժամանակ արդեն այդքան դրամով անգամ նախաճաշ անել հնարավոր չէր: Ուրիշ խախտում քանի՞ հազար մետր վագոն էր կատարել ավտոմեքենան, երբ փոխել էինք դողերը, եւ էլի նման բաներ:

Արձանագրության մեջ նաեւ փորձեցին սփյուռքի կոմիտեի 2 տարվա գործունեության ստուգումը վերագրել ամբողջ 25 տարվան եւ եզրակացություններն էլ այդ հաշվարկով արվեցին. *«Կոմիտեն գործունեության ամբողջ ընթացքում որպես սփյուռքը պառակտող մարմին է ծառայել»:* Այս հայտարարությունը, որ կար եզրակացության մեջ, սփյուռք-հայրենիք հարաբերություններին բացարձակ անտեղյակության հետեւանք է: Դրանց զարգացման մեջ երկու շրջան է եղել: Առաջին, որ վերաբերում է սփյուռքի գոյավորումից մինչեւ 60-ական թվականները, հատկանշական էր սփյուռքի դեմ երկարի վարագույր իջեցնելու քաղաքականությունը: Միայն այսպես կոչված առաջադիմականներն ու համայնավարների մակարդի տակ գործող կազմակերպություններն ու անհատները իրավունք ունեին Հայրենիքի հետ կապերի մեջ մտնելու: Երբ սփյուռքը 100 տոկոսանոց ընդհանրություն, զանգված դիտենք, ապա գրեթե 99 տոկոսն օտարված էր Հայաստանից: Ռամկավարները «դասակարգային թշնամիներ» ու «կեղծ բարեկամներ» էին անվանվում, հնչակները՝ «Ծաչիստ», դաշնակցության մասին խոսելն առհասարակ անհնարին էր... 50-ականների վերջերից քաղաքական կացությունը փոխվեց, սփյուռքի նկատմամբ նոր վերաբերմունք որդեգրվեց: Իմ կարծիքով, Հայաստանում շատ լավ օգտագործեցին «Խրուշչովի ձնհալ» անվանված երեւույթը՝ սփյուռքի հետ կապերն ընդլայնվեցին: Վերջին 30 տարում նույն 100 տոկոսից առնվազն 50-ին հաջողվեց գործակցության ծիրի մեջ մտցնել, բերել Հայաստան: Եւ այդ առաքելությունն ընկավ սփյուռքի կոմիտեի ուսերին: Մենք իրականացրինք օտարումից աստիճանական մերձեցման գործընթացը: Բնական է, որ այն հնարավոր չեղավ ամբողջապես իրականացնել: Այնուամենայնիվ՝ գոնե սփյուռքի այն հատվածը, որ դաշտոնապես դաշնակցության հետ չէր՝ եկավ դեպի մեզ: Ուրեմն, սփյուռքի կոմիտեն իբրեւ պառակտիչ մարմին դիտելն առնվազն սխալ է, եթե ուրիշ բառ չգործածենք: Ընդհակառակը, սփյուռքի կոմիտեն պատմական կարեւոր գործ կատարեց, որի շնորհիվ այսօր հնարավոր է խոսել սփյուռք-հայրենիք փոխհարաբերությունների նոր՝ ամբողջացման փուլի մասին:

Հարցազրույցը վարեց
ԱՆՆԱ ԽՈՐԱՅԵԼՅԱՆԸ

Խաչիկ Պաթիկյանը դատ է բացել «Սփիւռք» թերթի դեմ

Լիբանանի արդարադատության նախարար Խաչիկ Պաթիկյանը դատական գործ է հարուցել Բեյրութում լույս տեսնող «Սփիւռք» թերթի դեմ, որը վերջերս նախարարի դեմ նյութ էր տպագրել՝ Բեյրութի Կարանտինա թաղամասի նախկին հայ բնակիչներին հատկացված Լեյլավան Նորակառույց թաղամասում բնակարան տրամադրելու գործում թույլ տված օրինախախտումների մասին:

Հայ նախարարը, որը հեղինակն է վերջերս երկրում ընդունված վարձակալական նոր օրինագծի, որի առիթով տեղական արաբական մամուլը նրան արժանացնում է սուր քննադատությունների, հայ թերթի դեմ դատը բացել է «վարկաբեկիչ եւ անվանարկիչ տողերի համար»:

Հարցը բարդանում է նրանով, որ «Սփիւռք»-ն այժմ պաշտոնաթերթն է Հայաստանի ազատագրության հայ գաղտնի բանակին համակիր Հայկական ժողովրդային շարժման, իսկ նախարարը ՀՅԴ-ի պատգամավորական ֆրակցիայի անդամ է:

digitised by A.R.A.R.@

Նոր էջ թուրքական քաղաքական կյանքում. «նվեր» քրդերին

Թուրքիայի նոր վարչապետ Սուլեյման Դեմիրելը եւ փոխվարչապետ Էրդալ Ինյոնյուն, որն իր Սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությամբ մաս է կազմում կոալիցիոն կառավարությանը Դեմիրելի «Ճշմարիտ ուղի» կուսակցության հետ, թրքական Մեջլիսից վստահության քվե ստանալուց 8 օր անց միասին մեկնեցին հարավ-արեւելյան Անատոլիա: Դեմիրելին եւ Ինյոնյուին ընկերակցում էին մեծ թվով նորընտիր երեսփոխաններ, նախարարներ եւ այլ պաշտոնական անձինք:

Դեմիրելի նոր կառավարության, նախքան Մեջլիսում աշխատանքները սկսելը, անմիջապես Թուրքիայի հարավ-արեւելյան չորս քաղաքներ (Դիարբաքըր, Մարդին, Շռնաք եւ Սիիրտ) այցելությունը մեծ հետաքրքրություն առաջացրեց համաշխարհային տարբեր շրջանակներում:

Այս շրջանը, որը հիմնականում քրդաբնակ է, վաղուց «եռում» էր:

Թուրքական մամուլը (դեկտեմբերի 10, 11 եւ 12-ի *«Հյուրրիյեթ»*, *«Միլլիյեթ»* եւ *«Թերջուման»* թերթերը), ռադիոն եւ հեռուստատեսությունը, նույնիսկ եվրոպական մի շարք թերթեր եւ գործակալություններ մեծ տեղ են տվել բազմության առաջ Դեմիրելի արած մի շարք հայտարարություններին, որոնք գնահատվել են որպես *«բացառիկ»*, *«համարձակ»*, *«անկանխատեսելի»*, *«պատմական»* եւ նույնիսկ *«հեղափոխական»*:

«Թուրքիան այսուհետ ճանաչում է քուրդ իրականությունը, որն, ըստ իս, վերջին մեկ տարվա կարեւորագույն եղելությունն է», բացականչում է վարչապետը եւ շարունակում.

«Սիրելի ժողովուրդ, քրդական իրականության ճանաչումը չի խանգարի Թուրքիայի ամբողջականության պահպանմանը:

Ընկեր, երբ դու ուզում ես ասել՝ ես քուրդ եմ, ասա՝ խնդրեմ, բայց նայիր՝ այստեղ հավասարություն կա, հաց կա»:

«Ստամբուլն էլ ձերն է, Հաքքարին էլ, բոլորը, բոլորը,- գոչում է Դեմիրելը: - Հայրենիքը մեր բոլորինն է, պետությունը՝ մեր բոլորինը:

Ահավասիկ սրանք են Թուրքիայի ամբողջականության ազդակները: Քանի որ մենք համաձայնեցինք պահպանել Թուրքիայի ամբողջականությունը, ապա պետք է հարաբերություններ մշակենք արտասահմանում գտնվող «ես քուրդ եմ» ասող ազգակիցների հետ: Մենք պետք է համակրանքով նայենք մեր այս քաղաքացիներին եւ նրանց ազգակիցներին:

Երբ մենք համակրում ենք Միջին Ասիայի թուրքախոս ազգակիցներին, ուրեմն պարտավոր ենք ձայն չհանել, երբ մեր տան միլիոնավոր քաղաքացիները (նկատի ունի քրդերին.- խմբ.) դեմ են կանգնում Հյուսիսային Իրաքում ապրող իրենց ազգակիցների նկատմամբ կատարվող վայրագություններին:

PKK-ի հարցը այլ է, քրդախոս հայրենակիցների հարցը՝ լրիվ այլ, ինչպես եւ այլ է Հյուսիսային Իրաքի քրդախոս ժողովուրդների հարցը:

Բուլղարիայում ապրող թուրքերը մեր եղբայրներն են: Մեր երկրում իրենց քուրդ ներկայացնողները նույնպես մեր եղբայրներն են, ապա ինչու՞ Հյուսիսային Իրաքում ապրող ժողովուրդներին եղբայրներ չկոչենք:

Մենք փոխում ենք մեր մինչեւ այժմ վարած քաղաքականությունը: Երբ այսուհետեւ Սադդամը համարձակվի դիպչել Հյուսիսային Իրաքի ժողովրդին, իր դեմ մեզ կգտնի», վերջացնում է վարչապետը:

Դեմիրելի այս խոսքերը ռումբի պայթյունի ազդեցություն ունեցան: Թուրքիայում այս դիրքորոշումը բարձր գնահատվեց, բայց որոշ լուրջ լրագրողներ, քաղաքական եւ տնտեսական շրջանակներ չթաքցրին իրենց զարմանքը:

Առավել եւս, երբ Թուրքիայի քրդերը, որոնք ապրում են երկրի ամբողջ տարածքում եւ մանավանդ հարավ-արեւելյան Անատոլիայում, տասնամյակներ բոլոր կառավարությունների կողմից հալածվել ու զրկվել են մարդկային ամենատարրական իրավունքներից:

1986 թ. Հյուսիսային Իրաքի քրդերի նկատմամբ Սադդամ Հուսեյնի կիրառած կենսաբանական զենքի, ինչպես նաեւ Ծոցի պատերազմի ժամանակ իրագործված ջարդերի պատճառով քրդական ժողովուրդն արժանացավ Արեւմուտքի «ողորմածությանը»:

Իսկ քրդական բանվորական կուսակցության (PKK) զինված գործողությունները թուրքական կառավարության դեմ թուրքական իշխանություններին լուրջ անհանգստություն պատճառեցին եւ քրդերի ձայնը լսելի դարձրին Եվրոպային:

Թուրքական իշխանությունները հազիվ էին պրծել հայկական Ասալայի զինված գործողություններից (Ասալայի վերջին գործողությունը 1984թ. Թուրքիայի դեսպան Էնվեր Էրգունի սպանությունն էր), երբ նույն տարվա օգոստոսից որպես նոր «փորձանք» հանդես եկավ PKK-ն: Քրդական բանվորական կուսակցությունը (PKK-ն) 1984-ից մինչեւ 1991 թվականը սպանել է թուրքական բանակի 3 զորավար, 35 բարձրաստիճան սպա, 39 ենթասպա, 47 ոստիկանական աշխատող, 434 զինվոր, 126 գյուղապահ, 1011 հասարակ մարդ, 14 գյուղապետ եւ 24 ուսուցիչ: Սրա դիմաց, նույն ժամանակաշրջանում թուրքական իշխանությունները սպանել են 1028 PKK-ի անդամ:

ԱՄՆ-ը եւ եվրոպական «քաղաքակիրթ» երկրները Օզալի ժամանակ PKK-ն կարողացան օգտագործել Թուրքիայի դեմ որպես «կեռ»՝ նրանից զիջումներ քաղելու համար: Այսինքն՝ Թուրքիային հասկացնում էին, որ

Վարչապետ Դեմիրելը ավանդական քրդերով շրջապատված, նրանց թուրքական հայրենիքն է խոստանում:

երբ խելոք չմնա, կարող են «աչք փակել» եւ նույնիսկ «որոշ օգնություն» ցույց տալ PKK-ին: Օզալի Թուրքիան ստիպված Արեւմուտքի առաջ տնտեսական, քաղաքական եւ ռազմական զիջումների դիմեց՝ PKK-ի հզորացումը կանխելու համար:

«Մարդասեր» Եվրոպան դարձավ քրդերի թիվ մեկ պաշտպան-փաստաբանը, կարծես մինչ այդ քրդերը գոյություն չունեին աշխարհում եւ Թուրքիայում, նրանք միանգամից երկնքից իջան եւ դարձան «պաշտպանվելու» կարիք ունեցող ժողովուրդ:

Այսօր ամբողջ աշխարհը, նույնիսկ «պապից ավելի պապական» լինելու աստիճան, թիկունք կանգնեց քրդերի իրավունքների, պահանջների եւ պաշտպանության հարցին:

Ողջ Եվրոպան, Եվրախորհրդարանը, Միացյալ ազգերի կազմակերպությունը, ՆԱՏՕ-ն եւ ԱՄՆ-ը Թուրքիայից պահանջում են, որ նա «վերջապես լուծի» քրդական հարցը:

Թուրքական իշխանությունները քաջ գիտակցում են, որ այլեւս չեն կարող անտեսել «քրդական հարցը», չեն կարող ասել, թե «Թուրքիայում քրդեր չկան, դրանք լեռնային թուրքեր են» եւ նման խոսքեր, սակայն մյուս կողմից էլ, չեն կարող Թուրքիայի ամբողջականությունը վտանգի ենթարկել՝ աչք փակելով հավանական «Քրդական Ինքնավար պետության» ստեղծման առաջ՝ իր իսկ սահմաններում:

Ահա թե ինչով կարելի է բացատրել վարչապետ Դեմիրելի հանկարծակի «առատաձեռնությունը», երբ բարերարի նման կիսում է իր հայրենիքը քրդերի հետ:

Թուրքական կառավարությունը մտածում է կանխել Քրդական Ինքնավար պետության հավանական ստեղծումը՝ հարցը լուծելով «միասնական» պետական լայն հասկացողության շրջանակներում:

ՐԱՖՖԻ ՉԵՐՃՈՆ ԱՐԱՔՍ

Ազերբայջանի ազատագրման 45-րդ տարեդարձը եւ Իրանի մտահոգությունները

45 տարի առաջ, 1946թ. դեկտեմբերի 12-ին (ազեր ամսի 21-ին) Իրանի կառավարական զորքերը Ազերբայջանից եւ նրա կենտրոնը հանդիսացող Թավրիզից ետ մղեցին խորհրդային բանակին, եւ այդ օրը Իրանի պատմության մեջ գրանցվեց որպես Ազերբայջանի ազատագրման օր:

Ազերբայջանի ազատագրումից հետո Իրանի եւ Խ. Միության հարաբերությունները մնացին լարված մինչեւ Աստարայում գազամուղի բացումը, որի հանդիսավոր արարողության ժամանակ Խ. Միության ղեկավար Պոդգորնին երկու երկրների սահմանները անվանեց խաղաղության սահմաններ: Այսուհետեւ, մոռացության մատնվեցին իրանական Ազերբայջան նահանգի նկատմամբ Խ. Միության դավադրությունները: Սակայն, 1982 թ., երբ Խ. Ադրբեջանի կոմկուսի առաջին քարտուղար Հեյդար Ալիեւը նշանակվեց երկրի Նախարարների խորհրդի նախագահի առաջին տեղակալի պաշտոնում եւ դարձավ քաղբյուրոյի անդամ, Բաքվից Մոսկվա մեկնելուց հետո տեղի ունեցած մի ասուլիսի ժամանակ հայտարարեց. *«Խորհրդային Ադրբեջանի հինգուկես միլիոն ազգաբնակչությունը ցանկանում է միավորվել իրանական Ազերբայջանի ժողովրդի հետ: Մենք հույս ունենք, որ այս անգամ իրանական Ազերբայջանի ժողովուրդը կկատարի առաջին քայլը»:*

Այդ օրերին հիշյալ Ալիեւի հայտարարությունը տագնապահարույց էր իրանցիների համար, քանի որ նա երկրի կարեւորագույն դեմքերից մեկն էր: Ուստի, Գորբաչովի իշխանության ժամանակ Ալիեւի մեկուսացումը հուսադրեց իրանցիներին եւ Մոսկվայի հետ ջերմ հարաբերությունների ազդակ հանդիսացավ: Սակայն Իրանի տարածքային ամբողջականությանն սպառնող վտանգը ավելի շոշափելի դարձավ 1989 թ. դեկտեմբերին, երբ հազարավոր խորհրդային ազերիներ, խախտելով եւ անցնելով խորհրդա-իրանական սահմանը, իրանական հողի վրա գրկախառնվեցին իրենց «եղբայրների» հետ:

Իրանում եւ արտերկրում հրատարակվող պարսկալեզու թերթերում տեղ գտած հոդվածները արտահայտում են իրանցիների մտահոգությունն ու տագնապը: Ազերբայջանի ազատագրման 45-ամյակին նվիրված Լոնդոնում հրատարակվող «Քեյհան» շաբաթաթերթի հատուկ թողարկման մեջ զետեղված Ռեզվանիի հոդվածում առկա է նույն տագնապը: Վերլուծելով վերջին շրջանում լույս տեսած նյութերը, Ռեզվանին հարց է տալիս, թե արդյո՞ք ներկա իրադարձությունները իրանական Ազերբայջանի փոթորկահույզ պատմության մի նոր գլուխ չեն: Ըստ նրա, վերջին շրջանում գրի առնված նյութերից կարելի է եզրակացնել, որ Արաքսի հյուսիսային սահմաններում գտնվող տարածքի Ադրբեջան անվանակոչումը վերագրվում է ստալինյան Ռուսաստանին, որն Իրանի Ազերբայջան նահանգում ոտնձգություններ անելու ծրագրեր էր մշակում: Հիշյալ տարածքի անվանումը, ավելացնում է Ռեզվանին, ըստ հնագույն աշխարհագրական քարտեզների, կոչվում էր Առան, իսկ դրա բնակիչները՝ կովկասցի թուրքեր: Ռեզվանին հավանաբար նկատի ունենալով Ջալալ Մաթինիի *«Որտեղ է Ադրբեջանը»* հոդվածը, նշում է, թե հոդվածների հեղինակներից մեկը նույնիսկ առաջարկել է այդ հանրապետությունը կոչել Խորհրդային Առան: Ռեզվանին նաեւ ենթադրում է, որ Ազերբայջանի «դեմոկրատական» կուսակցության բեկորները եւ Ղուլամ Յահյայի հետնորդները իրանական Ազերբայջանում աշխատում են վերջին իրադարձությունները ծառայեցնել իրենց շահերին եւ կրկնել անցյալի (1945թ.) դեպքերը: Նման մտադրության կողմնակիցները, նշում է հեղինակը, իրենց գործունեությունը ծավալում են հիմնականում գրքերի եւ պարբերականների լույս ընծայմամբ եւ ադրբեջանական ժողովրդական երաժշտության տարածմամբ:

Իրանի իսլամական վարչակարգի ընդդիմության ներկայացուցիչ Ռեզվանին իր հոդվածում ավելացնում է. *«Մեր կարծիքով, Խոմեյնիի որդեգրած քաղաքականությունը եւ անզիջում դիրքորոշումը՝ իրանական Քրդստանում իսլամական հեղափոխության հաղթանակին հաջորդող տարիներին տեղի ունեցած նմանատիպ իրադարձությունների ընթացքում ողջունելի է եւ մենք, իսլամական հանրապետության ընդդիմախոսներ լինելով հանդերձ, հետագայում էլ պետք է պաշտպանենք իսլամական վարչակարգի կողմից կիրառվող այդ քայլերը: Ես դեկտեմբերի 12-ը հարմար առիթ եմ համարում նման ջանքերի համար եւ անձամբ այդ հարցը կբարձրացնեմ ստրատեգիական ուսումնասիրությունների կենտրոնում»:*

Ռեզվանին գտնում է, որ Ադրբեջանի հանրապետությունը աշխարհաքաղաքական տեսակետից մեկ ամբողջականություն համարվել չի կարող եւ նրա կախվածությունը հարեւան պետություններից, ապագա քաղաքական կուրսը որոշելիս, խորհելու տեղիք է տալիս: Քանի որ Ադրբեջանը ձեռք չի բերել քաղաքական կշիռ ու քանի դեռ գերի է ազգայնամոլությանը, եւ գոյություն ունեն հայ-ադրբեջանական տարաձայնություններ, ավելացնում է հեղինակը, այդ հանրապետության անկախության հռչակագիրը ոչ կարող է Ադրբեջանի ինքնիշխանությունը ապահովել, ոչ էլ ժողովրդավարական գործընթացների երաշխիքը հանդիսանալ:

Ռեզվանիի տեսակետով, հայ-ադրբեջանական կոնֆլիկտը մեծապես հրահրվել է Մոսկվայի կողմից, եւ երբ կենտրոնը զգացել է իր թուլությունը, առաջնորդվելով *«պառակտիր, որ իշխես»* սկզբունքով, ազգամիջյան թշնամանք է սերմանել:

Գ. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Պայքար թուրքալեզու երկրներում ազդեցության համար

Նախկին Խորհրդային Միության թուրքալեզու մուսուլմանական հանրապետությունները աշխարհիկ Թուրքիայի եւ իսլամական Իրանի միջեւ ազդեցության քողարկված պայքարի կենտրոնում են, նշում են Անկարայի դիվանագիտական փորձագետները եւ մտահոգություն հայտնում Ադրբեջանի հավանական իսլամականացման առիթով:

Նոյեմբերին Անկարան ճանաչեց անկախ Ադրբեջանը, իսկ Թեհրանը փորձում էր Բաքուն դարձնել Իսլամական համաժողով կազմակերպության անդամ: Բացի մշակութային ազդեցության համար պայքարից (փոխել այբբենարանը կիրիլիցայից լատիներեն, ինչպես Թուրքիայում, կամ արաբերեն, ինչպես Իրանում), առկա է եւ «տնտեսական հարցը» կապված «Սեւ ծովի գոտում տնտեսական համագործակցություն» թուրքական նախագծի հետ, որը 1989 թ. ի վեր ընդգրկում է Թուրքիան, ԽՍՀՄ-ը, Բուլղարիան եւ Ռումինիան:

Բախվելով ԽՍՀՄ-ի հետ իր հարաբերությունները վերանայելու «անհրաժեշտությանը», Թուրքիայի ղեկավարությունը, ըստ երեւույթին, անկախ հանրապետությունները ճանաչելուց առաջ սպասում է իրավիճակի կայունացմանը, քանի որ Ռուսաստանում, Ուկրաինայում, Մոլդովայում եւ Վրաստանում առկա են խնդիրներ՝ կապված նրանց կազմի մեջ մտնող թուրքալեզու կազմավորումների հետ:

Ինչ վերաբերում է Անդրկովկասի ոչ թուրքալեզու հանրապետություններին, ապա Հայաստանը, օրինակ, հասկացրեց, որ նախկին ԽՍՀՄ-ի այս հարավային շրջանում նախընտրում է թուրքական ազդեցությունը, նշելով, որ Երեւանը հավանաբար կդիմի Անկարային Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերյալ Ադրբեջանի հետ իր հարաբերություններում միջնորդելու խնդրանքով: Դա տեղի էր ունեցել դեռ Իրանի արտգործնախարարի՝ ԽՍՀՄ կատարած այցից առաջ, որի ընթացքում նա հանդիպել էր հայ գործընկերոջ հետ եւ արել նմանատիպ առաջարկություն: Ի դեպ, Հայաստանի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը վերջերս դիմել էր Թուրքիային՝ երկու երկրների միջեւ ավտոտրանսպորտային եւ օդային հաղորդակցություն հաստատելու եւ անցագրային սահմանային կետը կրկին բացելու խնդրանքով: Մինչդեռ, Թուրքիան մտադիր է նոր սահմանային կետ բացել Նախիջեւանի հետ: Թեհրանը, իր հերթին, Ադրբեջանին արտոնեց ավտոմոբիլային եւ երկաթուղային փոխադրումները Իրանի տարածքով՝ Նախիջեւանի շրջափակումը խափանելու նպատակով:

Այն ժամանակ, երբ Անկարան ուսումնասիրում է ԽՍՀՄ-ի հետ իր հարաբերությունները վերանայելու հարցը, Մոսկվան հայտարարեց Ալբերտ Չեռնիշովի փոխարեն ղազախ Կանաթ Սաուդաբաեւին Թուրքիայում դեսպան նշանակելու իր մտադրության մասին: Խորհրդային «կենտրոնի» այդ քայլը որոշ զգուշավորությամբ ընդունվեց Անկարայում, ուր գտնում են, որ Մոսկվան բարյացակամորեն է վերաբերվում Թուրքիայի տնտեսական ազդեցության ընդլայնմանը: Անկարայում նշում են նաեւ Ղազախստանի ցանկությունը միանալ Իսլամական համաժողով կազմակերպությանը:

Ինչպես գիտեք, Թուրքիան պայմանագրեր է ստորագրել Ղազախստանի, Թուրքմենստանի, Ուզբեկստանի եւ Ղրղզստանի հետ, որոնք նախատեսում են համագործակցություն քաղաքական, տնտեսական, տեխնոլոգիական, արդյունաբերական եւ մշակութային ոլորտներում: Թուրքիան արբանյակային կապ կհաստատի Անկարայի եւ Աշխաբադի միջեւ: Նմանատիպ կապ արդեն հաստատվել էր Անկարայի եւ Բաքվի միջեւ՝ Թուրքիայի նախագահ Թուրգութ Օզալի՝ այս տարվա մարտին կատարած այցի ժամանակ: ■

digitised by A.R.A.R.@

Ո՞վ է մատը պահում միջուկային կոճակի վրա

Մոսկվայում, Բորիս Ելցինի շրջապատում, հազվագյուտ մարդիկ գիտեն չորս հանրապետություններում՝ Ռուսաստանում, Ուկրաինայում, Բելառուսում եւ Ղազախստանում միջուկային զենքի ճշգրիտ թիվն ու տեղաբաշխումը:

Այդ զինանոցի հիմնական մասը տեղաբաշխված է Ռուսաստանի տարածքում: Խոսքը 912 միջմայրցամաքային հրթիռների մասին է, որոնք գտնվում են շուրջ 60 միջուկային սուզանավերի վրա: Ստրատեգիական զինանոցի մեջ են մտնում ծանր ռմբակոծիչները, ինչպես նաեւ «երկիր-երկիր» դասի միջմայրցամաքային հրթիռները, որոնց ընդհանուր թիվը ԽՍՀՄ-ում 1388 է: Դրանցից Ռուսաստանում են գտնվում 1036-ը:

Մինչդեռ արդիական բազմալիցք հրթիռների զգալի մասը եւ որոշ թվով ստրատեգիական ռմբակոծիչներ տեղաբաշխված են Ռուսաստանից դուրս: Ուկրաինայում է գտնվում ընդհանուր 4356 միջուկային մարտագլխիկ, Ղազախստանում՝ 1690 եւ Բելառուսում՝ 1222 մարտագլխիկ:

Արդ, 7268 ստրատեգիական մարտագլխիկ գտնվում են Ռուսաստանի տարածքից դուրս, իսկ դա յոթ անգամ ավելի շատ է, քան Ֆրանսիայի եւ Բրիտանիայի միջուկային ստրատեգիական բոլոր լիցքերը միասին վերցրած:

Դրան գումարվում է տակտիկական միջուկային զենքի հրետանային արկերի, մերձահար հրթիռների, կործանիչների ռումբերի եւ միջուկային ականների մի զգալի քանակություն, որը նույնպես գտնվում է Ռուսաստանից դուրս: Դրանց ընդհանուր թիվը մոտ 15 հազար է: Ռուսները հավաստիացնում են, թե մասնավորապես Կովկասի քաղաքացիական կռիվներն սկսվելուց հետո իրենց տարածք է վերադարձվել այդ զենքի հիմնական մասը, բայց որոշ փորձագետներ Մոսկվայում պնդում են, որ առնվազն 3000 մարտավարական միջուկային լիցք կա Ուկրաինայում եւ մի քանի հազարն էլ՝ Ղազախստանում ու Բելառուսում:

«Le POINT», 20 դեկտ.

Դեկտեմբերյան ցուրտ առավոտյան Թուրքիայի կողմից հսկվող Բոսֆոր եւ Դարդանել նեղուցներով մի քանի նավերի ուղեկցությամբ Սեւ ծովից դեպի Միջերկրական էր անցնում խորհրդային միակ ավիակիր «Խ. Միության նավատորմի ծովակալ Ն. Գ. Կուզնեցով» հածանավը: Բոսֆորում երկու ժամով կանգնեցվել էր նավարկությունը: Երթեւեկության ամբողջ ընթացքում նավաստիներին թուրքական ջրերում օգնում էին թուրք լոցմանները: Պատահարներ չեղան:

«Ադմիրալ Կուզնեցովը» խորհրդային նորագույն հածանավն է՝ մոտ երկու հազարանոց անձնակազմով, նոր սերնդի ավիակիր հածանավերից առաջինը: Նրա գլխավոր խնդիրը ավիակիր, ծովային հաղորդակցությունները պաշտպանելն է, ինչպես նաեւ ռազմածովային նավատորմի, այդ թվում նաեւ ատոմային սուզանավերի պաշտպանությունը: Այդ նպատակով հածանավի վրա կան 50 ինքնաթիռ եւ ուղղաթիռ, այդ թվում Су-27 եւ МиГ-29 կործանիչներ, հակասուզանավային ուղղաթիռներ:

Թուրքական իշխանությունները բարեհաճորեն վերաբերվեցին խորհրդային նավին, չնայած ըստ գործող միջազգային համաձայնագրերի, ավիակիրների անցումը ՆԱՏՕ-ի անդամ Թուրքիայի կողմից վերահսկվող նեղուցներով արգելված է: Սակայն Թուրքիան թողեց, որ նավն անցնի, համաձայնելով այն դիտել ոչ թե որպես ավիակիր, այլ հածանավ:

Մյուս կողմից, թուրքերը մոլորվել էին ենթադրությունների մեջ, ո՞ւր է գնում խորհրդային ծովային հսկան: ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարարությունում դրանից մեծ գաղտնիք չէին սարքել, հայտարարվել էր, որ «Կուզնեցովը» մեկնում է Հյուսիսային նավատորմ, ուր մշտական խարիսխ է գցելու: *«Հինգ-վեց տարի առաջ մենք դեռեւս կարող էինք առարկել,– Ստամբուլում հայտարարեց ամերիկացի մի դիվանագետ:– Այժմ, հաշվի առնելով Խ. Միությունում կատարվող փոփոխությունները, մեզ պարզապես հետաքրքրում է, թե ո՞ւմ է այն պատկանում՝ Ռուսաստանի՞ն, Ուկրաինա՞յի՞ն, թե՞ Վրաստանին»:* Այդ դիվանագետի հետ հանգերգում էին Թուրքիայի զանգվածային տեղեկատվության միջոցները:

«Ադմիրալ Կուզնեցովը» լքել էր իր բազան, քանի որ անկախություն հայտարարած Ուկրաինան հայտնել էր իր իրավունքները այդ նավի նկատմամբ:

Նոր ընկերակցություն ստեղծելու մասին Ռուսաստանի, Ուկրաինայի եւ Բելառուսի նախագահների՝ Բրեստում կնքված պայմանագիրը ամբողջ աշխարհում ոչ միայն հետաքրքրություն, այլեւ շփոթություն ու տագնապ ծնեց: Քաղաքագետներին, հասարակական կարծիքին հետաքրքրում էր ԽՍՀՄ փլուզումից հետո խորհրդային միջուկային ուժերի ճակատագրի հարցը: Խ. Միության մասին խոսելը «անցյալ ժամանակով», ինչպես արտահայտվել էր Ֆրանսիայի նախագահ Ֆ. Միտերանը, օրակարգում դրեց նվիրական մի հարց. «Հետո ի՞նչ»: Պետության քայքայումը, իշխանության ճգնաժամը, հավասի կորուստը, այս ամենը՝ ուղեկցված տնտեսական անկումով, կարող են հանգեցնել, ինչպես Միտերանն է ասում, *«քննականության զայրույթի բորբոքմանը, ինչը գործնականում անհնարին կդարձնի դեպի անիշխանություն գլորվող երկրի կառավարումը»:*

Բրյուսելում ՆԱՏՕ-ի պաշտպանության նախարարների մակարդակով ընդունեց, որ «արեւելքի սպառնալիքը», որը մարմնավորում էր Վարշավյան պայմանագիրը, վերացել է: Սակայն դրա փոխարեն ի հայտ է եկել Եվրոպական աշխարհամասի անվտանգության եւ կայունության վտանգի հասկացությունը: Տագնապի ականջին հնչում էր ԿՀՎ-ի տնօրեն Ռոբերտ Գեյթսի հայտարարությունը. *«Երկար տարիներ Միացյալ Նահանգները երազում էր Խ. Միության կործանման: Այսօր այդ երազը վերածվել է մղձավանջի»:*

Օրերս «Վաշինգտոն պոստը» գրում էր, թե *«Միջուկային զենք արտադրելու խորհրդային համալիրը կարող է շուտով վերածվել Արեւմուտքի համար ավելի լուրջ սպառնալիքի, քան էր «սառը պատերազմի» ժամանակ»:*

Նախագահ Բուշը մտահոգություն հայտնեց այն միջուկային զենքի վերաբերյալ, որ գտնվում է անկախություն ստացած հանրապետություններում:

Արեւմտյան երկրների կարծիքը առավել հստակ ձեւակերպեց ՆԱՏՕ-ի գլխավոր քարտուղար Մանֆրեդ Վերները. *«Մեզ համար կարեւորագույնն այն է, որ դուք (խմբ.՝ Խ. Միություն) պահպանեք միջուկային ուժերի միասնական հրամանատարությունը: Մենք կըստակամտես դեմ ենք միջուկային զենքի տարածմանը եւ չենք ուզում գործ ունենալ չորս, վեց կամ այլ քանակի հանրապետությունների կամ պետությունների հետ, որոնք այդ զենքից ունեն»:*

Իրակա՞ն է Արեւմուտքի, համաշխարհային ողջ հանրության երկյուղը խորհրդային միջուկային պոտենցիալի ճակատագրի հարցով: Ո՞վ է, վերջ ի վերջո, մատը պահում միջուկային կոճակի վրա:

Խորհրդային ղեկավարների՝ վերջին օրերին արած հայտարարությունները հստակություն չմտցրին այդ կարեւոր կենսական հարցում:

Չպետք է մոռանալ, որ խորհրդային 30 հազար միջուկային մարտագլխիկների ճակատագիրը առաջին հերթին հուզում է երկրի հարեւաններին: Սրանց կարծիքով, չի բացառվում այն հավանականությունը, որ միջուկային տակտիկական զենքը կընկնի հանրապետությունների այսօրվա անկանխատեսելի ղեկավարների ձեռքը, կամ էլ գաղտնի կվաճառվի «երրորդ աշխարհի» պետություններին, որոնք երբեմն աչքի են ընկնում առավել անկանխատեսելիությամբ:

Համընդհանուր խառնաշփոթության պայմաններում, երկրում ավելի է աճում ստրատեգիական գաղտնիքների հոսքի, նույնիսկ միջուկային տեխնոլոգիան երրորդ անձանց փոխանցելու խնդիրը: Խոսքը գնում է հարյուս, հարյուրավոր միլիոն դոլլար վճարելու պատրաստ մերձավորարեւելյան այն վարչակարգերի մասին, որոնք երազում են սեփական միջուկային զենքն ունենալ: Այս մասին էր վերջերս Ֆրանսիայի նախագահ Միտերանի եւ Ելցինի տեղակալ Բուրբուլիսի միջեւ խոսակցությունը՝ նրանց հանդիպման ժամանակ: Փարիզյան մեկնաբանները այդ այցի մեջ տեսնում էին հասարակական կարծիքը հանգստացնելու Ռուսաստանի ցանկությունը՝ թե միջուկային կոճակը ներկա պահին գտնվում է հուսալի ձեռքերում:

Միջուկային զենքի հարցով բանակցությունների ընթացքում կարեւոր իրադարձություն էր ԱՄՆ պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերի այցը Մոսկվա: Կրեմլում Բեյքերին դիմավորելիս Ելցինը եկավ ԽՍՀՄ պաշտպանության նախարար Շապոշնիկովի հետ: Դրանով Ռուսաստանի նախագահը ցույց էր տալիս Բեյքերին, միաժամանակ նաեւ երկրի ներքում իր ընդդիմադիրներին, թե ո՞վ է այսօր վայելում բանակի, համենայնդեպս, նրա ղեկավարության աջակցությունը:

Պետքարտուղար Բեյքերը իր Մոսկվա եւ հանրապետությունների մայրաքաղաքներ այցելությունից Կոնգրեսին եւ ԱՄՆ նախագահին պետք է բերի որոշ հարցերի որոշակի պատասխաններ, որոնցից կարեւորագույնը խորհրդային միջուկային զենքի հետագա ճակատագիրն է: Չնայած Բեյքերը իր մամլո ասուլիսներից մեկի ժամանակ հայտարարեց այն մասին, թե իր համար հստակ է միջուկային զենքի հարցը, համենայնդեպս, տագնապը մնում է: Տագնապը մնում է, քանզի Մոսկվայում էլ չգիտեն, թե ինչ ասել է «կրկնակի, եռակի բանալի», ում ձեռքին է այն վերջիվերջո: Պարզ է մի բան. անհրաժեշտ են երաշխիքներ, իսկ դրա համար անհրաժեշտ է նոր ընկերակցության առաջնորդների անհապաղ պայմանավորվածություն: Քանի դա չկա, հարցը փակված համարել չի կարելի:

Բեյքերը միջուկային զենքի հարցով ակնհայտ տարաձայնություններ հայտնաբերեց հանրապետությունների դիրքորոշումներում: Ղազախստանը մտադիր է պահպանել միջուկային զենքը, քանի այն կա Ռուսաստանում: Ուկրաինան Ռուսաստանին չի փոխանցի իր հրթիռներն ու մարտագլխիկները, սակայն կոչնչացնի մինչեւ 2000 թ., Բելառուսը կլինի ոչ միջուկային պետություն, անկախ նրանից, թե ուրիշները ինչ են մտածում:

Ասում են, թե «միջուկային աստվածաբանները», վերլուծելով ստրատեգիական մահաբեր ուժերի կիրառման մեկնակետերը, շփոթության մեջ են ընկնում: Ամեն ինչ պատահել է՝ «զանգվածային միջուկային փոխհատուցում», «ճկուն հակազդման ստրատեգիա», «կրկնակի բանալու» սկզբունք, սակայն այսպիսի դրություն՝ կապված 3-4 միջուկային կոճակների կամ 3-4 միջուկային ստեղների վրա մեկ մասի առկայությանը, պրոֆեսիոնալները դժվարությամբ են հավատում: Նախագահ Կրավչուկը պարզաբանեց, որ խոսք կգնա ոչ թե երեք մատների, այլ երեք ձեռքերի մասին, որոնք թույլ չեն տա «միջուկային կոդի բարձրագույն պահապանին» բացելու գաղտնի ճամպրուկը: Բայց...

Հնարավո՞ր է այդպիսի տարբերակը զուտ տեխնիկական առումով՝ հարց է, սակայն, չոր ու դաժան ռազմաստրատեգիական տրամաբանության տեսակետից, այն իմաստազրկվում է:

Միջմայրցամաքային բալիստիկ հրթիռն, օրինակ, օվկիանոսի այն կողմից արձակվելով մեզ կհասնի 30 րոպեում: Ճիշտ է, գոյություն ունեն նախնական տեղեկատվության հուսալի համակարգեր, որոնք կարող են թափանցել հակառակորդի դիտավորությունների մեջ: Սակայն «կոճակի պահապանները» ժամանակ կունենա՞ն կապվելու միմյանց հետ, քննարկելու եւ հրաման արձակելու: Չի կարելի մոռանալ մյուս «միջուկային» նախագահին՝ Ն. Նազարբաեւին: Ինչիցայլոց, Ականն էլ դեմ չէր լինի իր ձեռքը դնել գաղտնի ճամպրուկին: Այսպիսի պայմաններում ինչպե՞ս հասցնել կապվել մարտական վիճակում գտնվող միջուկային սուզանավերի հետ, որոնց հետ կապն առանց այդ էլ դժվար է:

Ակնհայտ է, որ ստեղծված իրավիճակում Ռուսաստանը պետք է իր վրա վերցնի զինված ուժերի հրամանատարությունը: Այմա-Աթայի հանդիպման ժամանակ հենց դա էլ տեղի ունեցավ. Ելցինն իր վրա վերցրեց Ընկերակցության զինված ուժերի հրամանատարությունը: Դա հնարավորություն կտա խուսափել պատերազմներից, ներքին շրջանային զինված վեճերից եւ աշխարհի խոշորագույն բանակներից մեկի փլուզման աշխարհաքաղաքական հետեւանքներից:

ՅԵՆՐԻԿ ԼԻԼՈՅԱՆ

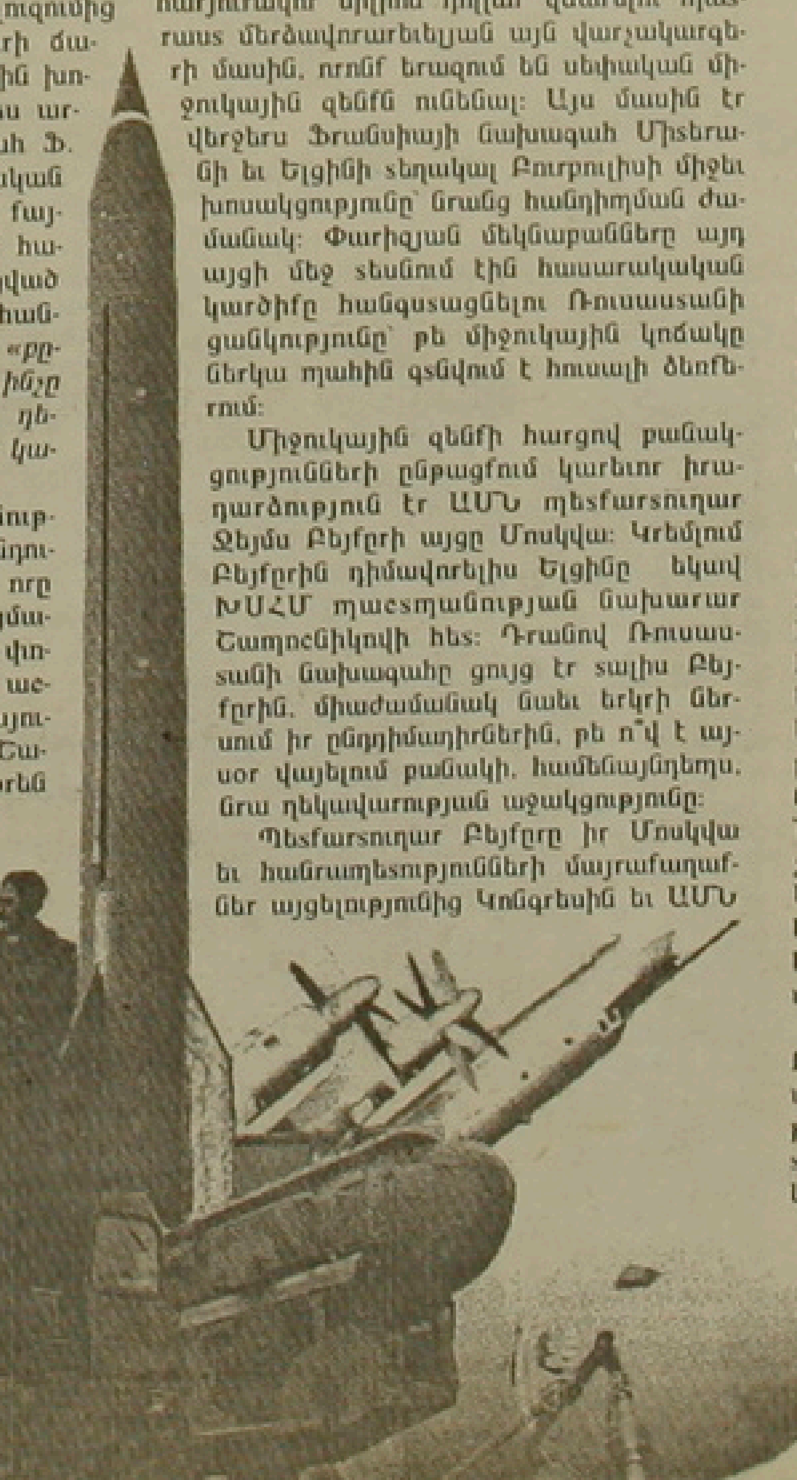

Մոսկվայի հանդիպումը

Վաշինգտոնի այս շաբաթվա իսրայելա-արաբական բանակցություններից հետո կայանալիք կարեւոր իրադարձությունը 1992 թվականի հունվարի 28-ին խաղաղության կայուն կայարության մայրաքաղաք Մոսկվայում նախատեսված նոր բանակցություններն են:

Բայց այսօր ոչ ոք ի վիճակի չէ իմանալու, թե Միխայիլ Գորբաչովը վեց շաբաթ հետո արդյո՞ք իր տեղում կլինի: Եւ անսպասելիորեն բացահայտում ենք Էդուարդ Շեւարդնաձեի արտգործնախարարություն վերադառնալու պատճառներից մեկը: Խաղագումարը խոշոր մեծ է: Խոսքը պարզապես Մադրիդի խորհրդաժողովից եւ Վաշինգտոնի երկկողմ բանակցություններից հետո սցենարի երրորդ գործողության բացումն է՝ բազմակողմ բանակցությունների վարումը: Եւ թվում է, թե Գորբաչովը ամերիկացիների մասնակցությամբ փորձել է դրանց մեծ կարեւորություն տալ:

Եթե ամեն ինչ լավ անցնի, բանակցությունները լրջորեն կնմանվեն միջազգային համաժողովի՝ նկատի ունենալով Վաշինգտոնի եւ Մոսկվայի համանախագահությունը: Մոսկվայում կհանդիպեն Իսրայելը եւ նրա արաբ հարեւանները, ինչպես նաեւ Անվտանգության խորհրդի հինգ մշտական անդամների, Եվրոպական համայնքի, Ճապոնիայի եւ Կանադայի, Մարոկոյի, Ալժիրի ու Թունիսի, Պարսից ծոցի վեց երկրների եւ Թուրքիայի ներկայացուցիչները:

Օրակարգում լինելու են ջրի հարցը (ուստի կմասնակցի Թուրքիան), Մերձավոր Արեւելքում զանգվածային բնաջնջման զենքի, տեխնոլոգիայի, տրանսպորտի, զբոսաշրջության եւ շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառի շրջանային համագործակցության հարցերը: Կարեւոր խնդիրներից մեկը պաղեստինցի գաղթականների ճակատագիրն է, որի լուծումը անհնար է առանց լուրջ միջազգային ջանքերի (ուստի կմասնակցեն Ճապոնիան, Կանադան եւ Ծոցի պետությունները):

Իսրայելցիներն արդեն աշխատանքային չորս խումբ են ստեղծել անակնկալի չգալու համար: Բայց հաստատ հայտնի չէ, թե փորձագետները արդյոք երկխոսության հնարավորություն կունենա՞ն: Չարկ կլինի հաղթահարել Վաշինգտոնում սկսված երկկողմ բանակցությունների դժվարությունները:

Արարողակարգի հարցերը սոսկ երկրորդական բնույթի են եւ հնարավոր է դրանք կարգավորել ԱՄՆ-ի միջնորդությամբ: Կարեւոր կետն առընչվում է երկխոսության բուն էությանը: Սիրիացիները եւ նրանց լիբանանցի վասալները չեն համաձայնում Մոսկվա գնալ, եթե Իսրայելը որեւէ զիջում չանի: Նրանք ուզում են, որ Իսրայելը հետ քաշվի Գոլանի սարահարթից եւ մասնավորապես Կունեյտրա ավանի դուռների Մագդալ Շամս գյուղի վրա իշխող բարձունքներից, իսկ հարավում՝ Ջեզինի հատվածից:

Իսրայելցիները դիմադրում են, թեեւ գիտեն, որ Ջորջ Բուշի եւ Ջեյմս Բեյքերի ճնշումը շատ ուժեղ է լինելու: Նրանց երկուսին էլ արտաքին քաղաքականության մեծ հաջողություն է հարկավոր մարտ ամսից եւ դժվար ընտրարշավից առաջ: Ուստի, հնարավոր է, որ պաղեստինցիների ինքնավարությանն առնչվող համեմատաբար դյուրին բանակցությունն ուղեկցվի Դամասկոսին արվող որոշ զիջումներով: Իցհակ Շամիրը ընտրություն չունի:

«L'Express», 12 դեկտեմբեր 1991

Աերոֆլոտը՝ աշխարհում ամենավթարայինը

«Նյու-Յորք Թայմզ» թերթն իր օրեկվա համարում Մոսկվայից ուղարկված մի թղթակցության մեջ հայտնում է, որ այս տարի իր վթարայնությամբ Աերոֆլոտն առաջին տեղն է գրավում աշխարհում: 36 ինքնաթիռ է խորտակվել այս տարի, պատճառ դառնալով 252 հոգու մահվան, մինչ անցյալ տարի նույն ավիաընկերության վթարների թիվը եղել է 27, պատճառ դառնալով 194 հոգու մահվան, իսկ նախանցյալ տարի՝ ընդամենը 23 վթարների ընթացքում մահացել էր 98 հոգի:

Ավիաընկերության պատասխանատուները հայտնել են, որ Աերոֆլոտի թռիչքների ժամանակ հետզհետե ավելացող վթարների պատճառներից է մասերի սակավությունը, վառելանյութի տագնապը, «շուկայական հարաբերությունների» անցման շրջանում ավելի մեծ օգուտ ձեռք բերելու ցանկությունը, ինչպես նաեւ ընդհանրապես վասքարացող վիճակը ամբողջ երկրում: Ռուսաստանի տրանսպորտի նախարար Ալեքսանդր Լարինի համաձայն, Աերոֆլոտի ինքնաթիռների 40 տոկոսը (շուրջ 2800 օդանավ) ներկայումս անշարժության են մատնված:

Թերթն իր կողմից ավելացնում է, որ ավիաընկերությունը մտադիր է Ֆրանսիայից գնել «Էրբուս Ա310» օդանավեր, որոնք սպասարկելու են արտասահմանյան գծերի վրա:

■

Մահափորձ Բուդապեշտի թրքական դեսպանի դեմ

Ֆրանսիական դեկտեմբերի 20-ի մի հաղորդագրության մեջ ասվում է, թե Հունգարիայի մայրաքաղաք Բուդապեշտում Թուրքիայի դեսպան Բեդրեթթին Թունաբաշի դեմ մահափորձ է կատարվել:

Ֆրանսիական մամուլի այդ գործակալության Բուդապեշտի գրասենյակ է զանգահարել մի անանուն մարդ եւ անգլերենով հայտարարել, թե այս արարքն իր վրա է վերցնում Հայաստանի Ազատագրման հայ գաղտնի բանակը՝ Ասալան:

Նույն անձը պատճառաբանել է, թե Ասալան Բեդրեթթին Թունաբաշի դեմ մահափորձ է կատարել, որովհետեւ նա թրքական գաղտնի ծառայության շատ կարեւոր դեմք էր:

ՏԱՍՍ եւ այլ գործակալություններ հաղորդել են, թե *«թուրք երեւույթին թուրք դեսպանին կրակողը բավական փորձառու էր, սակայն ինքնաշարժի հակահամփոփուշային լինելը փրկել է նրան մահից»*:

Երբ օտար մամուլը եւ ռադիոկայանները կասկածում էին, թե այս մահափորձին հեղինակը իրո՞ք Ասալան է, ինքը՝ Ասալան, ըստ մեզ հասած տեղեկությունների, վճռականությամբ ստանձնում էր այս զինյալ գործողության պատասխանատվությունը:

Հակառակ Ասալայի մոտ աղբյուրների այն պնդումներին, թե թուրք դեսպան Բեդրեթթին Թունաբաշը սպանված է եւ նրա օգնականը վիրավորված, Ֆրանս-պրեսից մեր ստացած երկրորդ հեռագիրը լրիվ հերքում էր այս վերջին պնդումները: Ֆրանսիական մամուլի գործակալության այս երկրորդ հեռագրում ասվում էր, թե պրն. Բեդրեթթին Թունաբաշը նախքան իր ինքնաշարժը նստելը, մեկնելու համար Բուդապեշտի իր բնակարանը, հայտարարել է, թե ինքը *«ոչ մի գաղափար ունի իր դեմ կատարված մահափորձի հեղինակների ինքնության մասին»*:

Ըստ այս հեռագրի, թուրք դեսպանը մի հարցազրույցի ժամանակ, որը տեղի է ունեցել Բուդապեշտի ռադիոյով, ավելացրել է նաեւ, թե *«ինքը երբեք չի առնչվել Ասալայի գործունեության հետ»*:

Հիշեցնենք, թե Ասալայի զինյալ գործողությունները սկսել են 1975 թվից, երբ Թուրքիան 1974 թ. Կիպրոսի դեմ ձեռնարկած ռազմական արշավանքի պատճառով գրավել էր Արեւմտյան հատվածը:

Ասալայի զինյալ գործողությունները թուրքական դեսպանների եւ հաստատությունների դեմ տեւեցին մինչեւ 1984 թիվը:

Նույն տարին նման գործողություններ սկսեց PKK-ն, որը տեւեց մինչեւ 1991 թ. դեկտեմբերի 12-ը, երբ PKK-ի նախագահ Աբդուլլահ Օջալանը հայտարարեց զինադադար...

Մեկ շաբաթ անց, դեկտեմբերի 19-ին, դարձյալ հնչեց Ասալայի անունը: ■

Բանակցություններ կշարունակվեն առանց միջնորդների

Ադրբեջանի նախագահ Այազ Մութալիբովը հաղորդեց, որ 11 հանրապետությունների ղեկավարների Ալմա-Աթայում տեղի ունեցած հանդիպման ժամանակ նրա եւ Հայաստանի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի միջեւ պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց՝ շարունակել բանակցությունների գործընթացը, սակայն առանց միջնորդների: Մոտ ժամանակներս, Մութալիբովի խոսքերով, պետք է տեղի ունենա երկու հանրապետությունների նախագահների խորհրդականների հանդիպումը: Հետագայում կկայանան պատգամավորների հանդիպումները: Մութալիբովը նշեց, որ Հայաստանի հետ խաղաղ բանակցություններից զատ այլընտրանք չկա:

Մութալիբովը դեկտեմբերի 23-ին ելույթ էր ունեցել Բաքվում տեղի ունեցած հանրապետության ակտիվի նիստում, որին մասնակցում էին խորհրդարանի ղեկավարներն ու անդամները:

Նա խորհրդարանին կոչ արեց դռնփակ նիստում վերաքննել Ալմա-Աթայում կնքված փաստաթղթերին եւ վավերացնել ԱՊԸ-ի մասին համաձայնագրերը:

Խոսելով ԽՍՀՄ ներքին զորքերի Լեռնային Ղարաբաղից հեռանալու մասին, Մութալիբովը հայտարարեց, թե զինծառայողները թողնում կամ վաճառում են զենքը հայ բնակչությանը: Նա ասաց, որ այդ մասին տեղյակ է պահել Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինին:

Մինչդեռ, ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ին Ադրբեջանի նախագահի մամլո ծառայությունում, Լեռնային Ղարաբաղում շարունակվում են ադրբեջանական գյուղերի գնդակոծումները: Դեկտեմբերի 23-ին ուժգին գնդակոծման են ենթարկվել Ասկերանի շրջանի Մեշալի գյուղը, Կրկժան քաղաքամասը, Խոջալուն եւ Շուշին: 1 մարդ սպանվել է, 12-ը՝ վիրավորվել:

Մամլո ծառայությունը հաղորդեց նաեւ Մարտակերտի շրջանի Ումուդլու գյուղի մոտ տեղի ունեցող մարտի մասին: Գնդակոծումը սկսվել էր դեկտեմբերի 20-ին այն բանից հետո, երբ ներքին զորքերի ստորաբաժանումը լքեց գյուղը: ■

Հրդեհները շատանում են

Էներգետիկ ճգնաժամի պայմաններում Կիրովականում հաճախակի են դարձել հրդեհները: Միայն շաբաթ եւ կիրակի օրերին բռնկվել է 4 հրդեհ: Կիրակի օրը հրդեհ բռնկվեց Աղայան փողոցի թիւ 71 շենքի մոտ կառուցված ավտոտնակում, որի երկրորդ հարկը բնակելի է: Հրդեհաշիջման ժամանակ այրվածքներ ստացան 4 հրշեջներ՝ Կ. Կարապետյանը, Մ. Սաղոյանը, Մ. Քոչարյանը, Մ. Հարությունյանը, օգնության եկած 3 քաղաքացիներ եւ տանտերը՝ Ա. Օհանյանը: Բոլորին տեղափոխեցին հիվանդանոց, իսկ վերջինիս հարկ եղավ ուղղաթիռով հասցնել Երեւան: Ամբողջովին այրվեց «Ժիգուլի 21-06» մակնիշի ավտոմեքենան, տան գույքի մի մասը եւ այլ իրեր: Հրշեջների անձնազոհ վճռականության շնորհիվ հրդեհը չտարածվեց հարեւան տնակները, որը մեծ դժբախտության պատճառ կդառնար: ■

Կարա-բալան՝ մանկության մի վերհուշ

Երեկ, դեկտեմբերի 24-ին, Երեւանում բացվեց Կարա-բալայի արձանը: Բացվեց ասելն այս դեպքում այնքան էլ ճիշտ չէ, որովհետեւ արդեն արձանը տեղադրելուց անմիջապես հետո էին մարդիկ Կարա-բալայի ծաղկեզամբյուղի մեջ թարմ ծաղիկներ դնում... Ո՞վ էր Կարա-բալան, ինչո՞վ էր նա նշանավոր Երեւանում եւ ինչու՞ արժանացավ իր արձանն ունենալու մինչեւ այսօր միայն մեծամեծ հերոսներին ու անվանի արվեստագետներին վերապահված պատվին: Պատմում է Կարա-բալայի արձանի հեղինակը՝ քանդակագործ Լեւոն Թոքմաջյանը.

«Հայրս՝ նախշեփար Ուստա Հրաչը սիրում էր միշտ ծաղկավաճառ Կարա-բալայի հետ խոսել: Թեւ-թեւի տված նախկին ունիվերմագի ամառային «Կավկազ» ռեստորանի՝ այժմ «Մանկական աշխարհ» հանրախանութի դիմացի տարածքում էին միշտ:

- Բարի, շատ բարի ու ժպտերես մարդ էր Կարա-բալան: Ամառ-ձմեռ մի զամբյուղ վերարկու հագին, թեւին գցած իր հնամաշ զամբյուղը՝ թարմ վարդեր էր նվիրում գեղեցիկ աղջիկներին, զույգերին ու միշտ կրկնում. «փող ունե՞ս՝ տուր, չունե՞ս՝ քեզ մատաղ, ջանդ սաղ ըլի»: Իսկ փող միշտ այնքան էր վերցնում, ինչքան հարկավոր էր մի շիշ գինու համար: Երբ ասում էին «Կարա-բալա», անմիջապես պատասխանում էր՝ «Դարդ- բալա»: Խորը միտք ուներ այդ բափառական փիլիսոփան, սակայն երբեք ոչ մեկին չէր պատմում այն: Գինի էր խմում ու ամեն ինչ մոռացության տալիս: Սա է Կարա-բալա լեգենդի էությունը...

Լուսանկարչական նմանությամբ չեմ ղեկավարվել, այլապես նման արտահայտչականության չէի հասնի: Այս կերպարում փորձել եմ խտացնել 40-50-ական թվականների Երեւանի Աստաֆյան փողոցի պատին ու ժամանակի զոհ դարձած մարդկային ճակատագիրը: Այս քանդակով ուզում էի ասել՝ «Մարդի՛կ, բարիացեք, սիրեք իրար, ինչպես Կարա-բալան էր սիրում մարդկանց»: Այս դժուար, դժվար օրերին սա է իմ նվեր-կարեկցանքը իմ ժողովրդին ու վերհուշը անցած-գնացած դժվար օրերի...»: ■

Գորբաչովը այսօր կհայտարարի իր հրաժարականի մասին

Այդ լուրը երեկ երեկոյան հաղորդեց Մոսկվայի ռադիոն: Դեռ դեկտեմբերի 23-ին Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Ջոն Մեյջըրի հետ հեռախոսային զրույցի ժամանակ Մ. Գորբաչովը հայտնել է. *«Ես կհրապարակեմ իմ որոշումը մոտակա երկու օրվա ընթացքում»*:

Բրիտանիայի վարչապետի խնդրանքով Գորբաչովը տեղեկացրել է նրան պետական կառուցվածքների ձեւափոխության այժմյան փուլի մասին: ԽՍՀՄ նախագահը նախկին Խորհրդային Միության տարածքում տեղի ունեցող գործընթացները գնահատել է որպես բարդ եւ հասարակության բոլոր ուժերի համախմբումը պահանջող: Նա հայտարարել է, թե իր խնդիրը տեսնում է սահմանադրական նորմերը կատարելու եւ հասարակական համաձայնեցման հասնելու մեջ:

Գորբաչովը կոչ արեց «արտաքին» գործընկերներին աջակցել անկախ պետություններին, հատկապես Ռուսաստանին, որն *«իր վրա է վերցրել շրջադարձի դերը»*: Նա հավաստիացրեց Մեյջըրին, որ խորհրդային միջուկային զենքը հուսալիորեն վերահսկվում է:

Ջոն Մեյջըրը իր հերթին համաձայնեց ԽՍՀՄ նախագահի կողմից արած այն արտահայտության հետ, թե աշխարհի քաղաքական գործիչների ընդհանուր նպատակն է աջակցել նախկին Միության հանրապետություններին: Մեծ Բրիտանիայի կառավարության անունից վարչապետը հավաստիացրեց, որ այն պատրաստ է մոտ ժամանակներս արդյունավետ օգնություն ցուցաբերել ԽՍՀՄ-ի տարածքում գտնվող ինքնիշխան պետություններին, մասնավորապես, սննդամթերքով եւ դեղորայքով: Նա վստահություն հայտնեց, որ Գորբաչովը հետագայում էլ կգործի իր ժողովրդի եւ միջազգային կայունության շահերից ելնելով, եւ հրավիրեց նրան այցելել Մեծ Բրիտանիա: ■

Կիրովականը՝ Գուգարք

Երեկ, դեկտեմբերի 24-ին, քաղխորհրդի նստաշրջանում ձայների մեծամասնությամբ հաստատվեց Կիրովականի անվանափոխության համաքաղաքային հարցման արդյունքներով ընտրված Գուգարք անվանումը: Հոկտեմբերի 16-ին տեղի ունեցած հարցմանը մասնակցած 65 հազար 138 քաղաքացիների 40,3 տոկոսը նախընտրել էր Գուգարք անվանումը, 20,9 տոկոսը՝ Վանաձոր, 16,3 տոկոսը՝ Վանք, 5,1 տոկոսը՝ Բազում:

Հետաքրքիրն այն է, որ արդեն Գուգարք քաղաքի հարեւանությամբ Գուգարքի շրջանն է, որի բնակչությունը բոլորովին էլ հայտնի չէ՝ կուզենա՞ արդյոք իր շրջանն ունենա այլ անուն: Վերջին խոսքը մնում է ՀՀ Գերագույն խորհրդին, որի հաստատմանն է ներկայացվել վերոհիշյալ որոշումը: ■

Լուսանկարը՝ ԱՐՄԵՆՊՐԵՍԻ

Բալթիայի պետությունները ողջունում են ԱՊԸ-ի ստեղծումը

Լիտվան ողջունում է անկախ պետությունների ընկերակցության ստեղծման մասին փաստաթղթերի ստորագրումը, սակայն մտադիր չէ միանալ ԱՊԸ-ին: **«Այդ հարցը նույնիսկ դրված չէ»**, «Բալթֆաքս»-ի թղթակցին հայտարարեց Լիտվայի խորհրդարանի փոխնախագահ Կազիմիրաս Մոտեկան:

Համարյա նույն կերպ արտահայտվեց նաեւ Լատվիայի վարչապետ Իվարս Գոդմանիսը, նշելով, որ դա նրա անձնական տեսակետն է: Նա ավելացրեց, որ միայն Լատվիայի խորհրդարանը կարող է լրիվ պարզություն մտցնել այդ հարցի մեջ:

Էստոնիայի հակազդեցությունը համաձայնագրին եւ ԱՊԸ-ին միանալու հնարավորությունը դեռ հայտնի չեն: Սակայն կարելի է ենթադրել, որ այն քիչ բանով կտարբերվի Լատվիայի եւ Լիտվայի դիրքորոշումներից: ■

Միջուկային ռեակտորներին՝ միջազգային վերահսկողություն

Էստոնիայի արտգործնախարար Լեննարդ Մերին տեղեկացրեց Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության գլխավոր տնօրեն Հանս Բլիքսին միջուկային ռեակտորների մասին, որոնք գաղտնի կառուցվել են Պալդիսկիում գտնվող ԽՍՀՄ ռազմածովային նավատորմի բազայում: Էստոնիան առաջարկում է միջազգային վերահսկողություն հաստատել այդ ռեակտորների վրա, քանի որ դեկտեմբերի 18-ին հանրապետության Գերագույն խորհուրդը որոշում ընդունեց միանալ միջուկային զենքը չտարածելու մասին պայմանագրին: ■

Արտաքին տնտեսական բանկը հերքում է ասեկոսները

Արտաքին տնտեսական բանկը հերքեց թիվ 119-ա կարգադրության վրա հիմնված սնանկության վերաբերյալ լուրերը: «ԻՖ»-ին տված հարցազրույցում բանկի ներկայացուցիչը հաստատեց, որ բանկը չունի բավարար միջոցներ, սակայն կտրականապես չհամաձայնեց «սնանկ-բանկ» որակավորման հետ: Վկայակոչելով, այն որ նախկին ԽՍՀՄ-ում չկա սնանկությանը վերաբերող իրավական բազա, նա հայտարարեց, որ այդ մասին կարող են հայտարարել միայն ներդնողները:

Համաձայն վերոհիշյալ կարգադրության, բանկը դեկտեմբերի 17-ից դադարեցրել է բոլոր տեսակի վալյուտային վճարումները արտասահմանին: Սակայն, ինչպես նշեց բանկի ներկայացուցիչը, բանկը չի դադարեցնում ԽՍՀՄ-ի հիմնական պարտքի տոկոսների եւ սննդամթերքի ու դեղորայքի մատակարարումների վճարումները:

Նուրսուլթան Նազարբաեւը հանդիպում է Յասեր Արաֆաթի հետ

Դեկտեմբերի 23-ին Ղազախստանի նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաեւը հանդիպեց Պաղեստինի ղեկավար Յասեր Արաֆաթի հետ: Հանդիպման ժամանակ Արաֆաթը Նազարբաեւին խնդրեց պաղեստինյան հարցը մտցնել դեկտեմբերի 30-ին Մինսկում կայանալիք անկախ պետությունների ղեկավարների խորհրդակցության օրակարգ: Նա բազմիցս նշում էր, որ **«եթե խաղաղություն չլինի Մերձավոր Արեւելքում, ապա այն չի լինի եւ Ղազախստանում»**: Նրա կարծիքով, **«Ղազախստանի նախագահը պետք է գործի ոչ միայն ԱՊԸ-ի շրջանակներում, այլ նաեւ միջազգային ասպարեզում»**:

Ն. Նազարբաեւը նշեց, որ Ղազախստանը ազատ պետություն չէ եւ մտադիր է խաղաղ հարաբերություններ հաստատել հարեւանների հետ: Նրա խոսքերով, հանրապետությունը աջակցում է արաբների արդար պայքարին, **«սակայն ամեն ինչ պետք է լուծել խաղաղ ճանապարհով»**: ■

Մոլդովիան մտադիր է միանալ Ընկերակցությանը

Մոլդովիայի նախագահ Միրչա Սնեգուրը հայտարարեց, որ հանրապետության խորհրդարանը պատրաստ է քննարկել եւ վավերացնել ԱՊԸ-ի մասին համաձայնագիրը:

Ռուսաստանի, Ուկրաինայի եւ Բելառուսի ղեկավարներին հղած նրա ուղերձում նշվում է, որ Մոլդովիայի ժողովուրդը չի պատկերացնում իր հետագա գոյությունը առանց այդ երեք հանրապետությունների հետ տնտեսական եւ քաղաքական միության:

Միրչա Սնեգուրը նշեց, որ դեկտեմբերի 1-ի հանրաքվեի արդյունքները հաստատեցին հանրապետության քաղաքացիների ձգտումը վերականգնել իր պետականությունը: **«Սակայն Մոլդովայի ղեկավարությունը կտրուկ մերժում է մեր ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքը»**, ասվում է ուղերձի մեջ: ■

Լուրերը՝ Interfax-ի եւ մեր սեփ. թղթակիցների

Azg semi-weekly, 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010
Խմբագիր՝ Յ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Editor H. AVEDIKIAN
Macintosh համակարգչային շարուածը Ռ.Ա.Կ. մամլոյ եւ տեղեկատուութեան կեդրոնի
ՀՀ նախարարների խորհրդին առընթեր «Պարբերական» հրատ. տպարան, Արշակունեաց 2

digitised by A.R.A.R.@